

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinio darbo katedra

NEAKIVAIZDINIŲ MAGISTRO SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS
STUDIJŲ PROGRAMOS 2 KURSO STUDENTĖ

Jelena Suruda

Magistrinio darbas

Mokymosi sunkumų turinčių kitakalbių vaikų psichosocialinis prisitaikymas

Darbo vadovas: Doc. Sigita Girdzijauskienė

Vilnius 2009

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
PRATARMĖ	5
1 ĮVADAS	6
1.1 Vaikų psichosocialinė raida pradinėje mokykloje	6
1.2 Mokymosi sunkumai	10
1.3 Pradinukų savęs vertinimas	12
1.4 Šeimos įtaka pradinuko mokymuisi bei psichosocialinei adaptacijai	15
1.5 Bendraamžių įtaka pradinuko psichosocialinei adaptacijai	17
1.6 Intelektiniai pradinuko gebėjimai	19
1.7 Kitakalbystė	20
1.8 Tyrimo tikslas ir uždaviniai	22
2 TYRIMO METODIKA	23
2.1 Tiriamieji	23
2.2 Tyrimo metodai	23
2.2.1 Vaikų psichinės sveikatos įvertinimas	23
2.2.2 Socialinės aplinkos įvertinimas/tyrimas	24
2.3 Tyrimo eiga	24
2.4 Tyrimo duomenų tvarkymas	25
3 TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS	26
3.1 Vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, demografinė charakteristika	26
3.2 Vaikų elgesio ir emocijų sunkumai	28
3.3 Mokinių drausmė, pažangumas bei pamokų lankomumas	33
3.4 Pamokų ruošą	37
3.5 Vaiko santykiai su bendraamžiais	41
3.6 Mokinių laisvalaikis	46
4 IŠVADOS	49
5 PASIŪLYMAI	50
6 LITERATŪRA	51
PRIEDAI	53
1 priedas. Galių ir sunkumų klausimynas	54
2 priedas. Klausimynas tėvams	55
3 priedas. Klausimynas mokytojams	57

SANTRAUKA

Mokymosi sunkumų turinčių kitakalbių vaikų psichosocialinis prisitaikymas

Darbe yra analizuojami kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, psichosocialinės adaptacijos veiksniai.

Pagrindiniam darbo tikslui pasiekti buvo išskelti tokie uždaviniai:

1. Ištirti mokinių elgesio ir emocinius sunkumus.
2. Įvertinti vaikų socialinę aplinką.
3. Įvertinti mokinių pažangumą, lankomumą ir drausmę.

Apie vaikų psichikos sveikatą, socialinę aplinką informacija buvo renkama iš mokytojų ir tėvų. Iš viso gauta informacija apie 65 mokymosi sunkumus turinčius kitakalbius pradinio mokyklinio amžiaus vaikus. Vaikų psichikos sveikata tirta R. Goodman'o *Galių ir sunkumų klausimynu* tėvų ir mokytojų versija. Vertinant mokinių pažangumą, lankomumą ir drausmę buvo analizuojami klasės dienyno duomenys. Informacija apie vaiko socialinę aplinką buvo surinkta pateikiant uždaru klausimų anketas mokytojams ir tėvams.

Mokymosi sunkumų turintys kitakalbiai mokiniai pasižymi hiperaktyvumu, turi elgesio, emocijų ir bendravimo su bendraamžiais problemų. Berniukams labiau būdingas hiperaktyvumas, elgesio ir emocijų sunkumai, jie turi žymiai daugiau drausmės problemų. Mergaičių emocijos, elgesys bei santykiai su bendraamžiais labiau atitinka normas. Mokiniai pamokas lanko, tačiau kiekvienas vaikas vidutiniškai praleidžia 2 dienų pamokas be pateisinamos priežasties. Dauguma mokymosi sunkumų turinčių kitakalbių mokinių turi draugų, tačiau tarp jų yra tokių, kurie yra atstumiami bendraklasių arba patys skriaudžia savo klasės draugus. Daugiau nei pusė kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, beveik neruošia namų darbų užduočių. Pusė tėvų nurodė, kad kasdien padeda ruošti vaikams pamokas. Dauguma pradinių klasių kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, lanko neformaliojo ugdymo užsiėmimus (būrelius), tačiau trečdaliui mokinių šiems užsiėmimas trūksta laiko arba noro.

Siekiant pagerinti kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, psichosocialinę adaptaciją, privalu teikti mokiniams specialistų (specialiojo pedagogo, psichologo) pagalbą, kurti palankią klasės atmosferą, kuri skatintų pradinuko teigiamą savęs vertinimą, požiūrį bei santykius su bendraamžiais.

SUMMARY

Psychosocial Adjustment of Lingual Minorities' Children with Learning Difficulties

The paper analyzes the psychosocial adjustment factors of lingual minorities' children with learning difficulties.

The following objectives have been raised for attaining the main goal of the thesis:

1. To examine behavioral and emotional difficulties of pupils.
2. To assess social environment of children.
3. To assess academic performance of pupils, their attendance and discipline.

Information about children's mental health, social environment was collected from teachers and parents. In total, information about learning difficulties of 65 pre-school age children of lingual minorities has been received. The children's mental health was surveyed on the basis of R. Goodman's questionnaire of *strengths and difficulties*, and the teachers' version. When assessing academic performance, attendance and discipline of pupils, information from the daybook was analyzed. Information about the child's environment was collected by submitting questionnaires with closed questions for teachers and parents.

Lingual minorities' pupils with learning difficulties were distinguished for hyper-activeness, had behavioral, emotional and communication problems with peers. Hyper-activeness, as well as behavioral and emotional difficulties was more characteristic for boys; they had a lot more disciplinary problems. Emotions, behavior and relationships with peers of girls were more compliant with the norms. Pupils attend lessons, yet every child misses 2 days' lessons without a valid reason on average. The majority of lingual minority's children with learning difficulties had friends, yet among them were such children who were rejected by their class mates or hurt their classmates themselves. More than half of lingual minorities' pupils with learning difficulties practically did not do their homework. Half of the parents indicated that day help their children to do homework every day. The majority of primary form lingual minorities' children with learning difficulties attended information education classes (circles), yet one third of the pupils lack time or wish for such occupations.

Seeking to improve psychosocial adjustment of lingual minorities' children with learning difficulties it is necessary to provide specialist (special pedagogue's psychologist's) assistance, to create a favorable atmosphere in the class that would foster positive assessment of the primary form pupils and their relationships with peers.

PRATARMĖ

Darbo temos pasirinkimą lėmė vis dažniau mokytojų, mokslininkų bei kitų specialistų tarpe išskylantys klausimai: Kokios priežastys lemia vaikų psichosocialinę adaptaciją mokykloje? Kodėl jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams vis dažniau tenka susidurti su mokymosi sunkumais, mokymosi negalėmis? Ar kitakalbystė turi reikšmingos įtakos mokinių mokymosi rezultatams bei mokymosi sunkumų atsiradimui?)

Kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, psichosocialinio prisitaikymo problemos aktualumą apsprendžia dabartinė švietimo situacija Lietuvoje. Tautinių mažumų ugdymui yra skiriamas ypatingas dėmesys.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, 2007-2008 mokslo metų pradžioje Lietuvoje veikė 1448 bendrojo lavinimo mokyklos, iš jų 157 bendrojo lavinimo mokyklos tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis. Mokyklų rusų mokomąja kalba buvo 41, lenkų mokomąja kalba – 62, rusų – lenkų mokomosiomis kalbomis – 12. Daugiausia mokyklų lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis yra Vilniaus apskrityje. Remiantis Vilniaus r. Savivaldybės 2007-2008 m.m. duomenimis rajono mokyklose lenkų mokomąja kalba mokėsi 56%, o rusų mokomąja kalba – 5% visų mokinių.

Atsižvelgiant į Tautinių mažumų ugdymo ypatumus buvo nuspręsti atlikti tyrimą, kuris padėtų atskleisti kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, psichosocialinės adaptacijos veiksnius bei nustatyti jų pasekmes.

1. ĮVADAS

1.1. Vaikų psichosocialinė raida pradinėje mokykloje

Raida – tai progresuojantys ir nuoseklūs vaiko motorinės, kognityvinės, socialinės, kalbos ir adaptacinio elgesio plėtotės pokyčiai. Šiuos pokyčius ypač rodo sudėtingos, tarpusavio priklausomybe susietos raidos kompetencijos sistemos. Vadinasi, visavertė raida galima tik tuo atveju, jeigu minėtų raidos sferų branda (funkcinė kompetencija) atitinka psichofizinį amžių ir jų sąveika garantuoja tolesnę individo raidą.

Pasak L. Radzevičienės (2003), **psichosocialinė raida** – tai sudėtingas ontogeninis procesas, apimantis asmenybės struktūros, adaptacijos galimybių, tarpasmeninių santykių, socialinių bei savitvarkos įgūdžių kaitą individo socializacijos procese.

Panašų psichosocialinės raidos apibrėžimą pateikia ir G. Kraig (2005), kuris teigia, jog psichosocialinė raida yra suprantama kaip asmenybės ir tarpasmeninių santykių raida. Šios psichosocialinės raidos dalys tarpusavyje glaudžiai siejasi ir apima emocijų, jausmų sferos ir „Aš“ koncepcijos susidarymą bei socialinių įgūdžių ir elgesio modelių formavimąsi.

A. Gučas (1981) nurodo, jog kiekvienas amžiaus tarpsnis turi tipišku bruožų, kurie ilgainiui kinta, suteikdami elgesiui naują formą. Tarp vieno ir kito tarpsnio įsiterpia perėjimo fazė, kai vieni psichikos ypatumai pasidaro ne tokie reikšmingi, atsiranda kiti, ir jiems tenka pagrindinis svoris asmenybės struktūroje. Šiame kitimo procese svarbų vaidmenį atlieka vyraujanti vaiko veikla, tos veiklos turinys, nauji santykiai su suaugusiais.

B. ir Ph. Newman (1987) vaikus nuo šešių iki vienuolikos metų priskiria vidutiniam mokykliniam amžiui ir pabrėžia, jog šio amžiaus vaikai išgyvena meistriškumo prieš menkavertiškumą krizę. Pagrindiniai šio laikotarpio uždaviniai yra draugystė, įgūdžių mokymasis, savęs įvertinimas, konkrečios operacijos ir komandiniai žaidimai. Svarbiausias šio amžiaus vaikų procesas, padedantis išspręsti krizę ir įvykdyti uždavinius, yra mokymasis ir ugdymas. Vaikui pradėjus lankyti mokyklą, atsiranda naujų mokymosi formų, kurios papildo senąsias. Mokymasis tampa planingas, organizuotas, privalomas. Sėkmingai įvykūžius uždavinius, atsiranda kompetencija (įgūdžių ir intelekto laisvas panaudojimas atliekant užduotis), priešingu inercija (veiksmų ir minčių paralyžius, trukdantis produktyviam darbui). (cit. pg. M. Pileckaitė – Markovienė, 2004)

Pasak M. Pileckaitės – Markovienės (2004), jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų yra saviti augimo ir raidos tempai, organizmo biocheminiai, endokrininiai ir imunologiniai polinkiai. Pradinukas auga, bręsta, keičiasi ne tik jo išorė, įvairių organų ir sistemų veikla, bet kartu tobulėja

vaiko fiziniai ir protiniai gebėjimai. Šiuo laikotarpiu vaiko organizmą veikia nauji socializacijos veiksniai, ypač nauja veikla – mokymasis, sparčiai skatinama fizinė ir psichinė raida.

Vaikai vystosi skirtingai, todėl individuali raida kai kuriais tipiškais bruožais gali nepasizymėti.

Vaikų vystymosi ypatumus atskirais vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsniais, pabrėžiančius pradinukų psichosocialinę raidą, iliustruoja sekanti lyginamoji lentelė, sudaryta remiantis A. Ruzgiene ir S. Petružiene (2005).

1.1. lentelė. Vaiko pasiekimų ir tipiškų bruožų palyginimas atskirais amžiaus tarpsniais

<u>Vaiko pasiekimai ir tipiški bruožai 6-7 m.</u>	<u>Vaiko pasiekimai ir tipiški bruožai 7-9 m.</u>	<u>Vaiko pasiekimai ir tipiški bruožai 9-12 m.</u>
Lengvai išsiskiria su tėvais. Nereikalauja nuolatinio, perdėtai glaudaus bendravimo su suaugusiuoju. Pasirenka veiklą be suaugusiojo pagalbos. Domisi veikla grupėje, neužsitaręs savyje, triukšmingas, nori pirmauti, lenktyniauti, kupinas nuotaikos.	Daugiau bendrauja su savo lyties bendraamžiais, grupuojasi į draugų būrelius, leidžia kitam būti lyderiu. Atsiranda neformalios grupelės, susidaro vaikų būriai, kuriuos suartina bendras tikslas ir jungia bendra nuolatinė gyvenamoji vieta.	Keičiasi vaiko polinkiai. Ryškėja būdingi asmenybės bruožai. Nori bendrauti ir veikti su vienmečiais, kovoja dėl savo statuso bendraamžių grupėje.
Supranta neverbalinį bendravimą, reikšmingus santykius. Dažnai tiria savo santykius su suaugusiais nurodinėdamas jiems, šaipydamasis, niršdamas, skųsdamasis, tuščiai šnekėdamas. Noriai, su įkvėpimu daro ką nors dėl savęs.	Jaudinasi dėl kitų, labiau supranta aplinkinius, tačiau mėgsta juos apkalbėti.	Analizuoja kitų žmonių patyrimą; perima elgesio modelius; ieškodamas išėjimo iš konfliktinės situacijos stengiasi pritaikyti kurį nors elgesio modelį.

<p>Gina savo teises, kartais elgiasi negarbingai ir nesąžiningai; kuria savas taisykles.</p> <p>Savo susierzinimą ir pyktį išreiškia žodžiais, o ne veiksmai, suvaldo agresyvų elgesį.</p>	<p>Atkakliai protestuoja prieš tvirtus reikalavimus, todėl santykiai su tėvais gali būti įtempti.</p>	<p>Sugeba perkurti tikrovę, pratinasi savaip matyti ir suprasti pasaulį.</p> <p>Pradedą suprasti, kad požiūrių į pasaulį gali būti įvairių.</p> <p>Kyla noras savaip ką nors padaryti.</p> <p>Pripažįsta kitų asmenų teises, atsižvelgia į jų norus, pretenzijas.</p>
<p>Džiaugiasi ir dalijasi aplinkinių džiaugsmais, mėgsta linksmintis, įskaudintas greitai nuliūsta.</p> <p>Guodžia aplinkinius ištikus juos nesėkmei.</p> <p>Labai jautrus, sunkiai pakelia nesėkmes, leidžiasi nuraminamas stresinėse situacijose.</p> <p>Greitai pavargsta, dažnai negaluoja. Linkęs skųstis ir dejuoti.</p>	<p>Labai jautrus, lengvai išsižeidžia, užpyksta.</p> <p>Trokšta saugumo, aiškumo.</p> <p>Tampa pareigingas, sąžiningas, rimtas, atlieka užduotis, kartai įsitempęs, susitelkęs, užsisvajojęs, nuliūdęs, pasipūtęs ar susidrovėjęs, užsisklendęs savyje.</p>	<p>Turi savo vidinį pasaulį.</p> <p>Ima bijoti įvairių reiškinių (mirties, ligų, karo, nepriteklių ir pan.)</p>
<p>Dalijais su aplinkiniais savo daiktais.</p> <p>Padedą kitam atlikti užduotis.</p>	<p>Moka įdėmiai klausytis.</p>	<p>Negailestingai juokiasi pastebėję kito žmogaus negalę (neįsivaizduoja, kad gali būti nukrypimų ir kad būna situacijų, kurios gali suardyti harmoniją).</p>
	<p>Moka pagrįstai paaiškinti savo poelgius.</p> <p>Vertina savo ir bendraamžių</p>	<p>Mėgsta pasirodyti prieš visus, išreiškia save įtvirtindamas savo „aš“.</p>

	<p>sugebėjimus, gali lyginti ir komentuoti juos.</p> <p>Užmezga pokalbius, gali komentuoti savo veiklą.</p> <p>Lenktyniauja įtvirtindamas savo „aš“.</p> <p>Įgyja pasitikėjimą savimi.</p> <p>Moka pozityviai vertinti save.</p>	<p>Savivaizdis gana pastovus, susijęs su savarankiškumu, optimizmu ir socialumu.</p> <p>Lenktyniauja komandomis, o ne dviese.</p>
--	--	---

Panašius vaiko psichosocialinius raidos ypatumus pabrėžia ir M. Pileckaitė – Markovienė (2004), kuri kalbėdama apie pradinukų psichosocialinį vystymąsi teigia, kad „vidurinėsios vaikystės metu toliau vyksta tam tikri vaikų asmenybės pasikeitimai. Jis pradeda skirti besikeičiančius bruožus nuo nekintamų. Skirtingai nuo šešių metų vaiko, kuris galvoja, kad vardas yra jo tapatumo pagrindas, aštuonerių metų vaikas jau supranta, kad vardas nuo jo nepriklauso ir niekuo nesisieja su jo asmenybe, „aš“ – vaizdo asmenybe. Šiame laikotarpyje vaikas vis geriau suvokia priklausomybę tam tikrai lyčiai. Vaiko tapatumo jausmas vis stiprėja, vaikas pradeda jausti, jog jis, kaip asmenybė, yra unikalus.

Šiame amžiuje keičiasi psichologinio vaiko „aš“ supratimas ir įsivaizdavimas. Daugelio ikimokyklinio amžiaus vaikų „aš“ – vaizdas apibūdinamas konkrečiais, pastebėtiniais dalykais. Viduriniąją vaikystę pasiekę vaikai, jau pabrėžia psichologinius ir socialinius požymius, lygina realų „aš“ su idealiu „aš“. Vaikas, pasakodamas apie save, sako, jog jis yra „sumanus“, „garbingas“, „draugiškas“, „teisingas“ (charakterio apibūdinimai) ir „laimingas“, „linksmas“ (emocinės ypatybės)“. Apie tai kalba ir R. Žukauskienė (1998), kuri mini, jog šešerių-dvylikos metų amžiuje vaiko „aš“ tampa individualizuotas – vaikas pradeda matyti save skirtingą nuo kitų žmonių.

Tam pritaria D. G. Myers (2000), kalbėdamas, kad svarbiausioji vaikystės socialinė pasiekta – teigiama savivoka. Baigiantis savivokai, apie dvyliktuosius metus, daugumai vaikų susiformuoja savivaizdis – savo asmeninis vertės bei socialinės tapatybės jausmas.

Pasak autoriaus, mokyklinio amžiaus vaikai pradeda save apibūdinti, nurodydami lytį, psichologinius bruožus bei savo priklausomybę tam tikrai grupei. Jie pradeda suprasti, kuriose srityse jiems sekasi geriau, kuriose prasčiau. Jau supranta, kokių bruožų norėtų turėti. Vaikų savivaizdis tampa gana patvarus apie aštuntuosius ar dešimtuosius metus.

Vaikui besivystant, ateina laikotarpis, kai jam tenka pradėti lankyti mokyklą, kurioje pagrindinė mokinio užduotis – įgyti reikalingų žinių, gebėjimų bei kompetencijų.

M. Pileckaitė – Markovienė (2004) pabrėžia, kad svarbiausias jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų procesas yra mokymasis ir ugdymas. Pradinėje mokykloje mokymasis tampa planingas, organizuotas, atsiranda naujų mokymosi formų, papildančių senąsias. Mokymasis labiau nutolsta nuo žaidimų ir tampa pagrindine pradinuko veikla.

E. Grininė (1994) pabrėžia, kad šiame amžiuje didėja vaikų protinis darbingumas. Autorė pastebi, kad pradinėse klasėse mergaitės dirba greičiau ir tiksliau už berniukus.

Sėkmingo mokymosi pasekme tampa teigiama pradinukų psichosocialinė adaptacija mokykloje.

1.2. Mokymosi sunkumai

Pradėję lankyti mokyklą, daugelis vaikų susiduria su didesnėmis ar mažesnėmis problemomis mokykloje. Viena jų – mokymosi sunkumai, pasireiškiantys silpnu mokymusi. Dauguma tėvų labai rūpinasi savo vaiko pasiekimais moksluose, tačiau ne visi yra įsisąmoninę, jog būtent jie gali padėti arba trukdyti vaikui sėkmingai mokytis bei būti pripažintam tiek mokytojų, tiek bendraamžių. Tėvai, kurie iš tikrųjų rūpinasi savo vaiko sėkme ir nori jam padėti, turėtų išsiaiškinti mokymosi sunkumų priežastis ir pagalbos jam būdus.

Anot L. Bulotaitės, R. V. Pivorienės ir N. Strulienės (2001), galimos vaikų mokymosi sunkumų priežastys yra:

1. emocinės problemos;
2. santykiai šeimoje;
3. santykiai mokykloje, su bendraamžiais;
4. žemas intelektas;
5. mokymosi negalės, kurios atsiranda dėl įvairių nervų sistemos funkcijų sutrikimų.

Kiekvieną panagrinėsime detalai.

Emocinių problemų turintys vaikai gan sudėtingai įveikia mokymosi proceso kliūtis. Tokie vaikai, kurie, pavyzdžiui, yra dažnai arba nuolat prislėgti, pasyvūs, išgyvena depresiją, jau pirmoje klasėje gali turėti mokymosi sunkumų. Laiku nepastebėjus problemos, nesuteikus mokiniui psichologinės pagalbos, mokymosi sunkumai gali peraugti į mokymosi negales, kurios nulems neigiamą vaiko mokymosi ateitį.

Vertėtų tik atkreipti dėmesį, jog pradinuko santykiai su šeimos nariais, bendraamžiais turi įtakos ne tik vaiko mokymosi sunkumų atsiradimui, blogam psichosocialiniam prisitaikymui, bet ir veikia jo emocinę būseną. Palankūs, šilti, supratingi, užjaučiantys santykiai šeimoje ir draugų tarpe skatina pradinuką siekti geresnių mokymosi rezultatų, lengviau įveikti mokymosi proceso kliūtis, gali teigiamai įtakoti jo mokymosi motyvaciją.

Kalbant apie intelekto įtaką vaiko mokymosi rezultatams, pastebėkime, jog vaikas, turintis mokymosi sunkumų, ne visada yra žemo intelekto. Šis veiksnys, žinoma, turi įtakos mokymosi sunkumams atsirasti. Tačiau atvirkštinis ryšis nėra pastebėtas.

Dar viena mokymosi sunkumų priežastis, apie kurią nekalba L. Bulotaitė ie bendraautorės (2001), galėtų būti pradinuko kitakalbystė. Vaikas, kurio šeimoje kalbama viena kalba, o mokykloje kita, jau nuo pirmų dienų mokykloje susiduria su didelėmis mokymosi problemomis, kurių pasekmė – pradinuko blogas pažangumas.

Pastebėkime, kad pedagoginis vaiko apleistumas taip pat turi neigiamos įtakos pradinuko mokymosi sunkumams įveikti.

Mokymosi sunkumai gali būti laikini ir vaikui besimokant pradinėje mokykloje sėkmingai įveikiami. Tačiau, kad ši problema būtų greitai ir, svarbiausia, sėkmingai įveikiama, vien mokytojo kompetencijų ir jo pastangų neužtenka. Šiai situacijai teigiamai išsispręsti turi pirmiausia tėvų aktyvus dalyvavimas vaiko mokymosi procese. Pastebėta, kad asocialiose šeimose bei šeimose, kuriose mažai rūpinamasi vaiko gerove, kuriasi palankios sąlygos vaiko mokymosi sunkumams atsirasti. Nepavykus sėkmingai įveikti mokymosi sunkumus pradinėje mokykloje, vaikui augant šie sunkumai ryškės ir gali peraugti net į mokymosi negalią.

Mokymosi negalę L. Bulotaitė, R. V. Pivorienė ir N. Strulienė (2001) apibrėžia kaip įvairių labai subtilių nervų sistemos funkcijų sutrikimų pasekmę, dėl kurios pakankamo intelekto vaikas nesugeba išmokti skaityti, rašyti, skaičiuoti. Šie sugebėjimai vystosi netolygiai. Mokymosi negalės pasireiškia formuojantis ir atsiskleidžiant klausymo, kalbėjimo, skaitymo, rašymo, skaičiavimo gebėjimais (2001, p. 28).

Pasak autorių, mokymosi negalių pagrindinės priežastys nėra vienareikšmiškai aiškios. Kai kurias mokymosi negales gali sąlygoti šie veiksniai:

- Nėštumo metu: infekcinės ligos, alkoholis, traumos.
- Gimdimo metu: priešlaikinis gimdymas, sunkus gimdymas, gimdymo traumos.
- Ankstyvojo vystymosi periodas: galvos traumos, apsinuodijimai, prasta mityba, infekcinės ligos, alergija, kenksminga aplinka.

- Paveldimumas.
- Dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sindromas.

Kita autorė, A. Galkienė (2005), mokymosi negalia laiko mokymosi sutrikimus, kuriuos lemia vaiko raidos disfunkcija. Pasak autorės, yra nustatyta, kad mokymosi negales lemia specifiniai pažinimo procesų arba savireguliacijos sutrikimai ar jų neišlavėjimas. Mokymosi negalės gali būti nustatytos mokiniams, turintiems aukštesnį nei vidutinį, vidutinį, žemesnį nei vidutinį arba ribotą intelektą.

Doc. S. Girdzijauskiene (2008) įvardija šias mokymosi negalės pasekmes:

- Prastas vaiko mokymasis.
- Elgesio problemos.
- Socialinių įgūdžių stoka.
- Mokyklos nelankymas.
- Netinkamas, delinkventiškas elgesys.

Taigi, siekiant sėkmingai neįveikti mokymosi sunkumus ir neleisti jiems peraugti į mokymosi negales, daugumai vaikų tampa reikalinga ne tik tėvų bei mokytojų pagalba, bet ir kitų specialistų (specialiojo pedagogo, psichologo).

1.3. Pradinukų savęs vertinimas

M. Pileckaitė – Markovienė (2004) atkreipia dėmesį į kritinio savęs vertinimo fenomeną, atsirandantį pradinės mokyklos metais. Autorė teigia, kad vaikas tampa labiau linkęs jaustis atsakingas už savo klaidas, kritiškai žvelgia į savo poelgius. Kartais šis kritiškumas būna net perdėtas.

V. Aramavičiūtė (1978) nurodo, kad vaikų savęs vertinimas gali būti teigiamas arba neigiamas, pakankamas ir nepakankamas, teisingas ir neteisingas. Autorės teigimu, vaiko savęs vertinimas daug priklauso nuo jo patirties, nuo kitų žmonių požiūrio į vaiką, nes kiekvienas pradinukas nori, kad jį suprastų aplinkiniai žmonės. Kalbėdama apie tėvų elgesį su vaikais V. Aramavičiūtė pabrėžia, kad vieni tėvai su vaikais elgiasi šiltai, kiti abejingai, juos atstumia. Šiluma ir dėmesys žadina vaiko palankumą, abejingumas ir atstūmimas – agresiją ir priešišumą. Vaikas, kuris jaučia tėvų meilę, globą, pripažinimą, dažniausiai save vertina teigiamai. Tokiu atveju jis susidarys teisingą savo, kaip asmenybės vaizdą. Tuo tarpu vaikas, jaučiantis priešišką tėvų nusistatymą savo atžvilgiu, dažnai laiko save nereikalingu, nepageidaujamu, o kartais pradeda nepakankamai save vertinti.

Didelę suaugusiųjų vertinimo reikšmę vaikams, kurių savęs vertinimas vystosi viduriniojoje vaikystėje, pabrėžia ir L. Bulotaitė (1995). Autorė išskiria vaiko vertinimą tėvų, mokytojų ir bendraamžių akimis. Atėjęs į mokyklą vaikas jau turi nuomonę apie save, tačiau mokytojai ir klasės draugai turi didžiulę įtaką vaiko įvaizdžiui apie save formavimuisi. Jeigu mokinys klasėje jausis saugiai, bus mylimas, teigiamai vertinamas, mokytojai skatins jo savarankiškumą ir individualumą, pradinukui bus žymiai lengviau suformuoti teigiamą savęs vertinimą, būti pasitikinčiu savimi ir savo elgesio bei mokymosi rezultatais.

R. Žukauskienė (1998) mini, kad iš pradžių maži vaikai save vertina pernelyg aukštai, nesugeba įvertinti kitų požiūrį į juos. Pasak autorės, būdami antroje klasėje mokiniai gali pasinaudoti informacija apie save ir kitus, ir tuo remdamiesi spręsti, gerai ar blogai jie mokosi. Kai vaikai informaciją pradeda naudoti palyginimui, save jie vertina realiau ir tas vertinimas yra labiau susijęs su mokytojų vertinimais, gaunamais pažymiais ir kitų vaikų elgesio stebėjimu. Nuo IV klasės dauguma vaikų save vertina geriau dėl to, kad atsižvelgia tiek į globalines, tiek į atskiras socialines ir fizines sferas.

Kalbėdami apie jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinio elgesio, mokymosi problemas, daugiausia susiduriame su neadekvačiu mokinių savęs vertinimu – nepakankamų ar pernelyg geru.

Pasak D. G. Myers (2000), nuo vaikų požiūrio į save priklauso ir jų veiksmi. Tie, kurių savivaidzis teigiamas, yra labiau pasitikintys savimi, savarankiški, atkaklūs bei socialūs.

L. Bulotaitė, R. V. Pivorienė, N. Sturlienė (2001) pabrėžia, jog vaikas, nepasitikintis savimi, bejaučiantis menkesnis už savo klasės draugus, nesugebantis teigiamai įvertinti savo galimybių ir gebėjimų, yra įgijęs žemą savęs vertinimą. Anot autorių, tokie vaikai gali būti atsiskyre, vieniši, bailūs, drovūs, dažnai atrodantys nelaimingi ir prislėgti, besirūpinantys aplinkinių nuomone apie save ir stengiantys visiems įtikti, prisigerinti. Autorės mano, kad tokie vaikai turi taip vadinamą „pasyvią“ menkavertiškumo išraišką. Tuo tarpu vaikai, kurie išoriškai atrodo labai pasitikintys savimi, būna pagyrūnai, „peštukai“, žeminantys kitus vaikus, egoistai, retai pripažįstantys savo klaidas, turi „agresyvią“ menkavertiškumo išraišką.

L. Bulotaitė ir bendraautorės teigia, kad sėkmingą vaiko prisitaikymą prie gyvenimo, jo santykius su aplinkiniais įtakoja vaiko gebėjimas įveikti sunkumus ir kliūtis, kurios iškyla, siekiant užsibrėžto tikslo.

D. Beresnevičienė, M. Markovienė, R. Eidukevičius (1999) iškelia klausimą: ar mokinių savęs vertinimas turi įtakos mokymosi rezultatams ir atvirkščiai – ar mokymosi rezultatai turi įtakos savęs vertinimui. N. L. Gage ir D. C. Berliner (1994) pabrėžia, jog koreliaciniai tyrimai rodo reikšmingą teigiamą pažangumo ir savivaizdžio santykį, bet šie duomenys dar nepasako, kuris kintamasis yra

kurio priežastis. Autoriai mano, kad mokinio sėkmė mokykloje gali rodyti jo palankumą sau ir teigiamą savo sugebėjimų vertinimą, bet iš mokinio savigarbos negalima spręsti apie jo sėkmę mokykloje. Kiti autoriai mano, kad pagal mokinio savigarbą galima prognozuoti jo sėkmę mokykloje ir skatinant jo smalsumą bei motyvaciją spręsti besikeičiančius uždavinius.

Kaip rodo L. E. Fridmano ir I. J. Kulaginos (1998) tyrimai, daugelis prastai besimokančių vaikų pirmoje ir dar antroje klasėje pervertina savo mokymosi rezultatus. Vėliau jie tampa nepažangūs, jiems būdingas per menkas savęs vertinimas dar labiau prastėja.

D. Beresnevičienė, M. Markovienė, R. Eidukevičius (1999) pateikia D. S. Smith bei R. J. Nagle tyrimų duomenis ir sako, kad vaikų, turinčių mokymosi problemų, savęs vertinimas (savo intelekto, mokymosi sugebėjimų, elgesio, populiarumo tarp bendraamžių vertinimas) yra prastesnis ne tik palyginus su neturinčiais mokymosi problemų, bet ir su kitais nepažangiais vaikais.

Anot G. Valicko (1991), nepažangiems mokiniams jau nuo pirmos klasės kiekvieną dieną tenka patirti daug neigiamų emocijų. Nors jie dar nelaiko savęs blogais, tačiau neverbalinis savęs vertinimas jau yra prastesnis. Be to, nuolat patirdami nesėkmę moksle, šie mokiniai stengiasi užsiimti kita veikla. Stengdamiesi išlaikyti orumą, savigarbą, atsiliekantys moksle pradinukai naudoja jėgą, krečia išdaigas, juokauja ir pan.

Kiti tyrimai rodo, kad pirmų ir antrų klasių mokiniai teigiamai žiūri į mokymąsi, noriai eina į mokyklą (Rupšienė, 1996). Tačiau trečioje klasėje mokinių teigiamas požiūris į mokymąsi pasikeičia. Keletas šio reiškinio priežasčių: neadekvatus mokytojo savivaizdis, neigiamos nuostatos mokinių atžvilgiu mažina pradinuko savivertę. Mokytojo abejingumas, per daug griežtas arba, atvirkščiai, per daug nuolaidus mokinio žinių vertinimas sudaro prielaidą menkam savęs vertinimui (Beresnevičienė, 1995). Dažniausiai nemėgstamam mokiniui mokytojas skiria mažai dėmesio, mažiau laiko atsakinėti, sodina toliau nuo savęs. Tuo tarpu „mėgstami“ mokiniai gauna daugiau laiko savęs realizavimui per pamoką. Anot Beresnevičienės, taip formuojasi neigiamas mokinių požiūris į mokymąsi.

Tą pastebi ir kiti autoriai. Anot E. Hurlock (1972), vaiko psichologinei būsenai didelę reikšmę turi psichologinis klimatas mokykloje, klasėje. Sveikas emocinis klimatas padeda vaikui atsipalaiduoti, jaustis laimingu, turinčiu mokymosi motyvą ir linkusiu paklusti taisyklėms. Mokinys, saugiai besijaučiantis mokykloje, yra labiau linkęs save vertinti teigiamai. Nesveikas emocinis klimatas sukelia vaikui įtampą, nervingumą, irzlumą, padidėja jo kritiškumas, sumažėja noras mokytis. Kaip teigia E. Hurlock, emocinis klimatas yra tiesiogiai susijęs su mokytojo požiūriu į savo darbą ir mokinius, jo auklėjimo stiliumi ir tuo, kaip mokytojas bando mokymąsi padaryti įdomiu ir

stimuliuojančiu. Mokytojas – vienas iš klasės kolektyvo veiksmų, kuris daro tiesioginę įtaką pradinuko teigiamam savęs vertinimui.

Apibendrinant visų autorių nuomones, galima daryti prielaidą, jog nuo mokinio savęs vertinimo priklauso jo psichosocialinė adaptacija mokykloje. Šį procesą tiesiogiai veikia mokytojo vertinimas ir požiūris į vaiką, pradinuko bendraklasiai, priimančys arba atstumiantys vaiką, bei paties vaiko psichologinė būsena.

Manoma, kad skatinti vaiko teigiamą, tačiau ne pernelyg aukštą, savęs vertinimą reikėtų ir mokytojams, ir tėvams, siekiantiems pagerinti psichosocialinio prisitaikymo procesą mokykloje ir už jos ribų.

Tėvams, kurių vaikai žemai save vertina L. Bulotaitė, R. V. Pivorienė, N. Sturlienė (2001) siūlo kelis vaiko savivertės stiprinimo būdus:

1. meilės ir pagarbos vaikui demonstravimas;
2. vaiko stipriųjų pusių išvėgimas, jų įvardijimas;
3. pasitikėjimas savo vaiku;
4. savo patenkinimo jausmo demonstravimas, vaiko pagyrimas, padėsinimas;
5. tik konkrečių vaiko veiksmų kritikavimas;
6. negalima „kabinti“ vaikui etikečių „žioplys“, „tinginys“ ir pan.

Kaip teigia M. Pileckaitė – Markovienė (2001), vienas iš tinkamiausių būdų gerinti pradinukų, turinčių mokymosi sunkumų, požiūrį į save, skatinti pasitenkinimą savo veikla bei jo motyvacijos, charakterio bei elgsenos sutrikimus, yra žaidimas.

Dvarionio (1998) nuomone, ypač daug dėmesio žaidimo terapijai reikia skirti berniukams, nes jų daugiau negu mergaičių priskiriama probleminių mokinių kategorijai, ir jų požiūris į save yra labiau neigiamas nei mergaičių.

1.4. Šeimos įtaka pradinuko psichosocialinei adaptacijai

Šeima vaikystėje yra viena iš svarbiausių socializacijos institucijų, kurią jungia bendras būstas, giminystės ryšiai ir dvasinis bendrumas, pasireiškiantis savitarpio pagalba ir moraline atsakomybe. Šeimos mikroklimatas sąlygoja vaiko asmenybės savybių vystymąsi, visuomenėje priimtų normų įsisavinimą. Vidinė vaiko būsena priklauso nuo tarpusavio santykių šeimoje, meilės ir reikšmingumo jam parodymo principais. Tai formuoja vaiko savivertės ir santykio su aplinkiniais

pagrindus. (A. Ališauskas, Bendrojo ugdymo klasėje besimokančio specialiųjų poreikių vaiko socialinės – psichologinės charakteristikos atskleidimas. Tyrimo ataskaita. Šiauliai, 2003).

V. Aramavičiūtė (1978) teigia, pirmoji ir svarbiausioji aplinka, kurioje vaikas auga, vystosi, įsijungia į visuomenės gyvenimą, yra šeima. Anot autorės, ypač didelis vaidmuo vaiko socializacijos procese tenka psichologiniams šeimos santykiams. Palanki psichologinė atmosfera šeimoje moko vaiką pagarbos, pakantumo kitų žmonių atžvilgiu, pratina laiku ir protingai likviduoti atsirandančius nesutarimus, prieštaravimus.

Nuo tėvų požiūrio į vaiką priklauso ne tik vaiko elgesys su tėvais, bendraamžiais, bet ir vaiko savęs vertinimas, jo sėkmė mokykloje. Pasak S. Burvytės (2003), užsienio mokslininkai nustatė, kad nepalanki vaiko padėtis šeimoje sudaro sąlygas mokykliniams sunukmams atsirasti ir šis faktorius veiksmingesnis nei mokykla.

Tinkamai bendraujantys su vaiku tėvai suformuoja teigiamą požiūrį į savo vaiką. Tokie tėvai nuoširdžiai bendrauja su vaiku, priima vaiką tokį, koks jis yra, pripažindami jo teigimas savybes bei ydas, vertindami pasiekimus ir trūkumus. Savo elgesį tėvai grindžia meile, abipusiu supratimu, užuojauta, formuoja vaiko saugumo ir pripažinimo jausmus. Tokie tėvai yra daug kantresni. Jie pasirengę vaikui išaiškinti, įrodyti, o ne reikalauti iš jo aklo paklusnumo. Jie lengviau užmezga kontaktą su vaiku. Kontaktas yra malonus ir tėvams, ir vaikui, nes jis paremtas abipusiška simpatija, supratimu, pasitikėjimu, pagarba. Nepaisant didelio emocinio artumo, tėvai sugeba objektyviai įvertinti teigiamas ir neigiamas vaiko savybes, elgesį, išlaikyti reikiamą nuotolį tarp savęs ir vaiko. Vaikas, jaučiantis tėvų meilę ir šilumą, suformuoja teigiamą savęs vertinimą, kuris turi įtakos jo mokymuisi bei santykiams su kitais žmonėmis.

Ypač svarbu, kad tėvai kartu su vaiku atlikinėtų bendrą veiklą, kuri būtų abipusiai naudinga. Dar vienas svarbus tėvų elgesio su vaiku akcentas – nuolatinis domėjimasis vaiko veikla (mokslais, laisvalaikiu/užimtumu, santykiais su draugais). Vaiko laisvalaikiiui tėvams derėtų skirti ypatingą dėmesį. Net ir tinkamos materialinės bazės neturintys tėvai galėtų sugalvoti, kaip užimti savo vaiką, pavyzdžiui, daugiau laiko leisti gamtoje, skaityti ir vėliau aptarinėti knygas, domėtis naujais filmais, parodomis, spektakliais.

Šiuolaikinių vaikų problema – kompiuterizuota aplinka, kuri trukdo vaikams bendrauti ne tik su šeima, bet ir su savo bendraamžiais. Juk visą laisvalaikį skirdami kompiuteriui, vaikai praranda „gyvą“ bendravimą, kuris yra būtinas tokiam amžiui. Pradinukas prie kompiuterio kasdien turėtų praleisti ne daugiau 2 valandų. Tėvams patartina stebėti, domėtis, kontroliuoti kokius kompiuterinius žaidimus žaidžia vaikas, kokius internetinius puslapius varto. Turiningai leidžiantis laiką prie kompiuterio vaikas lavina savo gebėjimus, pasaulėžiūrą, ima domėtis naujovėmis. Tačiau

vaikai, kurie žaidžia kompiuterinius žaidimus, kuriuose yra smurtaujama, keikiamasi ir pan. labai greitai įsisavina neigiamą informaciją ir vėliau ją naudoja bendraujant su aplinkiniais.

1.5. Bendraamžių įtaka pradinuko psichosocialinei adaptacijai

Viduriniojoje vaikystėje vaikui, besistengiančiam prisitaikyti mokykloje ir už jos ribų, labai svarbiu tampa jo vertinimas bendraamžių, draugų tarpe. Vis rečiau išklaudydamas ir vertindamas tėvų bei mokytojų vertinimą, pradinukas dažniau atkreipia dėmesį į bendraamžių nuomonę.

Pasak R. Žukauskienės (1997), kontaktai su bendraamžiais, ir ypač su artimais draugais, gali vaidinti svarbų vaidmenį pradinukų gyvenimui. Autorė teigia, kad žaisdami kartu, mokyklinio amžiaus vaikai sukuria savo subkultūrą, kuri yra vadinama vaikų visuomene. Jai būdinga tam tikra savita kalba, tam tikro stiliaus drabužiai ir elgesio taisyklės, kurių suaugusieji kartais net nepastebi.

A. Ruzgienė ir S. Petružienė (2005) teigia, kad „vaikų subkultūra turi tradicijas, leidžiančias tyrinėti erdvę, kuriančias savitą vaikų pasaulį. Tai tarsi ekologinė uždara erdvė, kurioje vaikai mokosi gyventi pasaulyje, susiformuoja kai kuriuos vertingus įgūdžius, būtinus pradedant suaugusiųjų gyvenimą. („Vaikas ir aplinka“, p. 254)

Priklausomai nuo to, kokie santykiai užsimezga tarp pradinių klasių mokinių (šilti, draugiški, nuoširdūs, arba atvirkiški, atstumiantys, agresyvūs ir pan.), kinta vaikų subkultūros veikla, joje vyraujančios taisyklės, vaikų savęs vertinimas. Galima pasekmė – neigiama mokinių psichosocialinė adaptacija, kurios pasekoje atsiranda mokymosi sunkumai.

M. Pileckaitė – Markovienė, T. Lazdauskas, D. Nasvytienė (2006) pabrėžia, kad ilgalaikė bendraamžių atstūmimo patirtis sukelia mokymosi sunkumus.

Pozityvūs santykiai su bendraamžiais daro įtaką vaiko socialinės kompetencijos raidai.

L. Radzevičienė (2003) teigia, kad iki paauglystės amžiaus tarpsnio reikšminga emocijų ir bendravimo įgūdžių ugdymo veikla – žaidimai. Žaisdami vaikai pritaiko aplinką savo reikšmėms, išmoksta ją keisti, tyrinėti, tobulina motorinius ir socialinius įgūdžius. Be to, jie užmezga partnerystės, hierarchijos ryšius, įgyja pasitikėjimo savimi. Žaidimas reikšmingas ne tik psichosocialinei, bet ir visai vaiko raidai: plečiasi jo akiratis, pažinimas, veiklos galimybės, tobulėja kalba. Emocinės raidos aspektu žaidimas vertingas tuo, kad vaikas pradeda suvokti save, įgyja vidinio stabilumo. Jis vertina aplinką, nustato saugias savojo „aš“ funkcionavimo ribas. Žaisdamas vaikas atranda vidinį pasaulį. Tai leidžia reikšti savo jausmus nebijant būti nubaustam už netinkamą

elgesį, nes žaidime vaikas yra savo elgesio vertintojas, kita vertus, jis mokosi kontroliuoti savo elgesį ir tai stiprina vaiko pasitikėjimą, kurio prireiks gyvenime. Pagaliau žaidimas – tai džiaugsmas, ugdantis kūrybinius gebėjimus, humoro jausmą, vaizduotę.

V. Aramavičiūtė (1978) kalba apie psichologinių tyrimų įtikinamus įrodymus, kad vaiko asmenybę, jo požiūrį į aplinkinius žmones ir save daugiausia formuoja patirtis, įgyta vaikui bendraujant ne vien su suaugusiais, bet ir su bendraamžiais. Vaiko santykiai su bendraamžiais taip pat yra labai svarbus dorovinių paskatų, motyvų ir poelgių atsiradimo šaltinis.

Pasak autorės, klasės kolektyve susiklostę santykiai būna įvairūs. Siekiant vieningų tikslų, drauge veikiant (mokantis, organizuojant užklasinę veiklą), išgyvenant bendros veiklos rezultatus, visų pirma klostosi tarpusavio atsakomybės arba kitaip vadinami dalykiniai santykiai. Apie jų išsivystymo lygį sprendžiama iš to, kaip vaikai rūpinasi bendrais kolektyvo reikalais, kaip priima ir vykdo kolektyvo pasiūlymus, nutarimus, ar nepažeidžia kolektyvinio gyvenimo normų, taisyklių, tradicijų.

Kolektyvo veiklos ir bendravimo procese išryškėja pažiūrų, įsitikimų, interesų, polinkių, siekimų bendrumas. Jų pagrindu formuojasi nauja santykių rūšis – tarpasmeniniai santykiai, paremti simpatija, pasitikėjimu, pagarba. Kiekvienam klasės kolektyvui būdinga savita, nepakartojama tarpasmeninių santykių struktūra. Kiekvieno kolektyvo nario padėtis šioje santykių sistemoje taip pat skiriasi. Vieni vaikai užima gerą padėtį kolektyve – būna populiarūs, turi daug artimų draugų. Kiti artimiau bendrauja tik su keliais bendraklasiais. Neretai kolektyve būna vaikų, kuriems klasės mokiniai abejingi, nenori su jais palaikyti glaudesnių emocinių ryšių, atstumia juos. Tokiems vaikams klasėje tenka atstumtųjų, izoliuotųjų padėtis. O jei asmeniniai mokinio santykiai klasės kolektyve susiklostė nesėkmingai, tai „izoliuotumo“ jausmas klasėje atitraukia vaiką nuo dalyvavimo kolektyvo gyvenime. Jeigu vaiko padėtis bendraklasių tarpe nepalanki, jis dažnai nepajėgia tinkamai atlikti mokinio pareigų, išlaikyti autoriteto klasės ir mokyklos kolektyve.

Iškyla klausimas, kokie vaikai dažniausiai užima blogą padėtį klasės kolektyve, yra atstumiami? Ar tie vaikai, kurie turi mokymosi sunkumų ir yra nuolat mokytojų barami už netinkamą, blogą elgesį? Ar tie vaikai, kurie labai gerai mokosi, nepriekaištingai elgiasi?

Įvairūs tyrimai rodo, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams iš tikrųjų tarpusavio bendravimui didelę reikšmę turi mokinio pažangumas. Bendraamžiai geriau priima gabius, gerai besimokančius vaikus, o žemesnio pažangumo pradinukai yra mažiau mėgstami bendraamžių, dažnai netgi yra atstumiami.

Manoma, kad pradinuko padėtis klasės kolektyvo santykių sistemoje priklauso ir nuo to, kaip jis pats suvokia, įvertina tą padėtį. Daugelis mokinių, užimančių blogą padėtį klasės kolektyve, linkę manyti kitaip, laikyti ją geresne. Jiems atrodo, kad jie turi daugiau draugų klasėje, negu iš tikrųjų.

Nepalanki padėtis klasės ir mokyklos kolektyve sukelia skaudžių išgyvenimų, neigiamų emocinių būsenų, nuotaikų. Tokių vaikų elgesyje vis dažniau ir stipriau pasireiškia užsispyrimas, grubumas, efektyvumas, negatyvizmas. Emocinė įtampa, nepatenkintas bendravimo poreikis skatina ieškoti gaudų bei juos suprantančių asmenų už šeimos, klasės, mokyklos ribų. Lieka kiemas ir gatvė. Savo asmens pripažinimą, emocinį pasitenkinimą, net populiarumą tokie vaikai suranda gatvėje arba kieme susidarantiose grupėse. Jas susikuria bendrų norų, interesų, simpatijų pagrindu.

Apibendrinant, reikėtų pažymėti, kad pozityvūs pradinukų santykiai su bendraamžiais, jų bendri žaidimai, veikla, skatina geresnį vaiko prisitaikymą, socialų elgesį. Būdamas draugų tarpe pradinukas turi visas galimybes integruotis į „mažytę“ visuomenę, kurioje jis gyvens savo mokymosi mokykloje metus. Sėkmingos integracijos pasekmė – teigiamas pradinuko savęs vertinimas, pasitikinėjimas savimi, noras dalyvauti klasės, mokyklos gyvenime, siekti geresnių mokymosi rezultatų.

1.6. Intelektiniai pradinuko gebėjimai

Nagrinėjant pradinių klasių mokinių mokymosi sunkumų priežastis/prielaidas iškyla klausimas: Kokią įtaką mokymuisi daro vaiko intelektiniai gebėjimai?

Pasak L. Radzevičienės (2003), socialines savybes, tokias, kaip sociabilumas, emociingumas ir aktyvumo lygis, iš dalies lemia genai, o paveldėti bruožai veikia aplinką, į kurią patenka individas. Anot autorės, paveldimumo reikšmė emocinės raidos sutrikimams ypač ryški tarp lyčių.

N.L. Gage ir D.C. Berliner (1994) teigia, jog bet kokią žmogaus savybę lemia du veiksniai: paveldimumas (prigimtis) ir aplinka (ugdymas). Abu yra būtini žmogaus vystimuisi. Todėl klausimas apie šių veiksnių pirmenybę vienas kito atžvilgiu yra beprasmiškas. Be paveldėjimo veiksnių nei maistas, nei auklėjimas, nei kiti aplinkos veiksniai nulems žmogaus normalaus vystymosi. Ir be tinkamos aplinkos paveldėjimo veiksniai bus bejėgiai.

Vienas iš psichologijos pradininkų F. Galtonas buvo įsitikinęs, kad paveldimumas lemia intelektą.

Tuo tarpu A. Binet (1903) nebuvo visiškai įsitikinęs, jog intelektą lemia būtent paveldimumas. Jis manė, jog intelektą galima išlavinti specialiai mokantis.

Atrodo, kad kiekvienas iš mūsų žino, kas yra intelektas. Daugelis nurodo, jog intelektas – tai protingumas, sumanumas, gebėjimas spęsti problemas, gerai mokytis. Tačiau iki šiol nėra vienareikšmio intelekto apibrėžimo, kuris galėtų tiksliai apibūdinti, kokiomis savybėmis turėtų pasižymėti vaikas, galintis gerai mokytis bei lengvai prisitaikyti mokykloje ir už jos ribų. Mokslininkai ginčijasi, ar intelektas – tai įgimtas protinis gebėjimas, ar tai žmogui priskiriama ypatybė, kuri priklauso nuo stebėtojo nuomonės.

Daugelis autorių pateikia skirtingus intelekto apibrėžimus. H. Gardneris išskiria septynias intelekto rūšis:

- kalbinis intelektas;
- loginis matematinis;
- muzikinis;
- erdvinis;
- kūniškais kinestezinis;
- vidinis asmeniškasis;
- tarpasmeninis.

N.L. Gage ir D.C. Berliner nurodo, kad „intelektas yra individo adaptacinė veikla, kurią paprastai sudaro tam tikri problemų sprendimo aspektai ir kurios kryptis priklauso nuo pažinimo procesų bei operacijų“ (cit. pg. Estesą, 1982). Intelektas yra ne tik sugebėjimas protauti, spręsti problemas bei išmokti. Jam būdinga ir nemaža su protavimu nesusijusių požymių – emociniai, socialiniai ir sensoriniai sugebėjimai bei įgūdžiai.

D. G. Myers (2000) pažymi, jog „intelektas yra ypač sklandus susidorojimas su bet kokia iškilusia situacija“ (cit. pg. M. S. Michelis Sweet Murder, 1943).

Minėti autoriai sutaria, kad intelektą apsprendžia kultūra, jis nėra universalus.

Apibendrinant galima sakyti, kad mokymosi pradinėje mokykloje sėkmė priklauso nuo pradinuko intelektinių sugebėjimų, tačiau tai nėra vienintelis veiksnys, lemiantis mokinio adaptaciją mokykloje.

1.7. Kitakalbystė

Tautinių mažumų ugdymosi poreikių tenkinimo galimybes apibrėžia „Tautinių mažumų švietimo nuostatos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. sausio 16d. įsakymu Nr. 56. Šis dokumentas apibrėžia tautinių mažumų bendrojo lavinimo mokyklą kaip formaliojo švietimo įstaigą, kurios veikla atliepia mokyklos bendruomenės narių siekį ugdyti ir

puoselėti etnokultūrinį tautinei mažumai priklausančių asmenų identitetą, užtikrinti tautinės mažumos kultūros tęstinumą bei sklaidą Lietuvos kultūrinėje erdvėje ir konstruktyvų tautinei mažumai priklausančių asmenų dalyvavimą demokratinės Lietuvos kultūriniame, socialiniame, ekonominiame ir politiniame gyvenime.

Kitakalbystė turi įtakos vaiko mokymosi rezultatams. Prastai pasirengęs mokyklai vaikas, jau nuo pirmų dienų susiduria su nelengva užduotimi: dar nemokėdamas skaityti ir rašyti savo gimtąja (rusų ar lenkų) kalba, jis vienu metu turi mokytis valstybinės (lietuvių) kalbos. Situacija akivaizdi: daugeliui vaikų, ypač tų, kurių šeimose visai nekalbama lietuvių kalba, tai yra per didelė našta viduriniojoje vaikystėje. Pagrindine kalbos nemokėjimo priežastimi tampa vaiko žodyno skurdumas, kuriam papildyti reikia ne tik pamokose dėstomos medžiagos supratimo ir įsisavinimo bei namų užduočių ruošimo, bet ir papildomo tėvų darbo su vaiku. Tuo labiau, jog lietuvių, rusų ir lenkų kalbos, priklausančios skirtingoms kalbų grupėms, turi nemažai panašumų, tačiau pabrėžiami ir šių kalbų skirtumai.

Lietuvių kalbos žinyne nurodoma, kad lietuvių kalba yra baltų kalbos grupės dalis, rusų ir lenkų priklauso slavų kalbų grupei. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad mokslininkai pažymi, jog šios kalbos turi daug bendrumų, kurių nėra kitose indoeuropiečių kalbose.

Kalbėdami apie kalbos mokymąsi, turėtume daryti prielaidą, jog būtent jaunesniame mokykliniame amžiuje vaikai geriau įsisavina ir išmoksta svetimą kalbą. Tačiau šis faktas labiau tinka vaikams, kurių mokymosi lygis aukštas, vaikams, kurių tėveliai, suprasdami problemos aktualumą/sudėtingumą, stengiasi sudaryti sąlygas, kad vaikai girdėtų taisyklingą lietuvių kalbą namuose. O vaikams, kurie turi mokymosi sunkumų, kurių šeimoje nėra kam padėti, yra ypatingai sunku įveikti kalbos barjerą.

Tėvų pastangos kalbėti su vaikų lietuvių kalba ne visada būna teigiamos. Tėvai, kurie patys gerai nemokėdami lietuvių kalbos, pradeda kalbėtis su vaiku tik šia kalba gali padaryti savo vaikui „meškos“ paslaugą. Nes tokiu atveju pradinukas iš tėvų girdi tik pačias paprasčiausias ir bendriausias frazes, kurios vartojamos gramatiškai netaisyklinga kalba. O tai sudaro papildomų rūpesčių vaikui, kuriam ir taip tenka nelengva dvikalbystės įveikimo užduotis. Galima tokios svetimos (lietuvių) kalbos mokymosi pasekmė – vaiko nemokėjimas aiškiai reikšti minčių nė viena kalba, disgrafijos atsiradimas.

Teigiamą įtaką vaiko kalbos išmokimui ir tolesnio mokymosi rezultatams turi dvikalbių šeimų bendravimas su vaiku. Šeimose, kuriose abu tėvai geba taisyklingai kalbėti ir gimtąja, ir valstybine kalba, vaikui žymiai lengviau išmokti kalbos. Tokiose šeimose augantys vaikai rečiau susiduria su mokymosi sunkumais, susijusiais su kalbos mokymusi.

1.8. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas - išanalizuoti mokymosi sunkumų turinčių kitakalbių vaikų psichosocialinės adaptacijos veiksnius.

Uždaviniai:

1. Ištirti mokinių elgesio ir emocinius sunkumus.
2. Įvertinti vaikų socialinę aplinką.
3. Įvertinti mokinių pažangumą, lankomumą ir drausmę.

Tyrimo objektas:

Kitakalbių mokyklų pradinių klasių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, psichosocialinis prisitaikymas.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tiriamieji

Tyrime, kuris vyko 2009 m. sausio – kovo mėn., dalyvavo pradinė klasių mokinių tėvai ir mokytojai iš 2 Vilniaus miesto, 2 rajono ir 1 kaimo mokyklos. Iš viso buvo surinkta duomenų apie 65 pradinė klasių mokinius.

Paisant etikos reikalavimų, tyrime dalyvavusios mokyklos nenurodomos.

Tėvai užpildė informaciją apie 58 (t. y. 89,2 %) vaikus, 15 mokytojų užpildė informaciją apie visus 65 vaikus.

2.2. Tyrimo metodai

2.2.1. Vaikų psichinės sveikatos įvertinimas

Vaikų psichinė sveikata tirta anglų psichiatro R. Goodmano Galių ir sunkumų klausimynu (priedas Nr. 1).

Tyrimui naudotos 2 Galių ir sunkumų klausimyno versijos – pradinė klasių mokinių tėvų ir mokytojų apklausos anketos. Visuose GSK versijose pateikiami 25 teiginiai apie teigiamas ir neigiamas vaiko savybes. Šie teiginiai sudaro penkias skales po penkis teiginius kiekvienoje: Emocinių simptomų, Elgesio problemų, Hiperaktyvumo, Problemų su bendraamžiais ir Socialaus elgesio. 10 teiginių suformuluoti vaiko galioms, o 15 teiginių – vaiko sunkumams apibūdinti. Kiekvieną teiginį tėvai ir mokytojai atsakydami turėjo įvertinti: *Netiesa, Iš dalies tiesa, Tiesa*.

Bendrasis sunkumų įvertis apskaičiuojamas susumavus visų skalių, išskyrus socialumo, taškus. Šis įvertis gali būti nuo 0 iki 40.

Galių ir sunkumų klausimyno atsakymai buvo vertinami pagal 2.1. lentelėje pateiktas vertinimo normas.

2.1. lentelė. Tėvų ir mokytojų vertinimo normos

	Norma	Riba	Nuokrypis
<i>Tėvai</i>			
Socialumo skalė	7 – 10	6	0 – 5
Hiperaktyvumo skalė	0 – 5	6	7 – 10
Emocinių simptomų skalė	0 – 4	5	6 – 10
Elgesio problemų skalė	0 – 2	3	4 – 10
Problemų su bendraamžiais skalė	0 – 2	3	4 – 10
Bendra skalė	0 – 15	16 – 18	19 – 40

	Norma	Riba	Nuokrypis
<i>Mokytojai</i>			
Socialumo skalė	5 – 10	4	0 – 3
Hiperaktyvumo skalė	0 – 5	6 – 7	8 – 10
Emocinių simptomų skalė	0 – 3	4	5 – 10
Elgesio problemų skalė	0 – 2	3	4 – 10
Problemų su bendraamžiais skalė	0 – 3	4	5 – 10
Bendra skalė	0 – 13	14 – 17	18 – 40

2.2.2. Vaikų socialinės aplinkos įvertinimas/tyrimas

Pradinukų socialinė aplinka buvo tiriama pateikiant uždarų klausimų anketas.

Tėvų anketas sudarė klausimai, skirti išanalizuoti pradinuko santykius su šeima, jo santykius su bendraamžiais, pamokų ruošimą, jam kasdien skiriamą laiką bei laisvalaikio praleidimo būdus (Priedas Nr. 2).

Anketą mokytojams sudarė 4 klausimai, kurie padėjo ištirti mokinio santykius su bendraamžiais, pamokų ruošimą bei galimas elgesio problemas (Priedas Nr. 3) .

Vertinant mokinių pažangumą, lankomumą ir drausmę buvo analizuojami klasės dienyno duomenys.

Kadangi tiriamieji – kitakalbių vaikų tėvai ir mokytojai, visų anketų duomenys buvo pateikiami respondentams prieinama kalba – lenkų arba rusų.

2.3. Tyrimo eiga

Tyrimo metu pradinė klasių mokinių tėvai (arba seneliai, arba vyresnieji broliai/seserys) pildė anketas apie savo vaikus. Tėvai anketas pildė namuose. Visos anketos kartu su informaciniu lapu buvo įdėtos į vokus, kuriuos tėvams iš mokyklos parnešė vaikai. Užklijuotus vokus su užpildytomis anketomis ir klausimynu tėvai perdavė mokytojoms.

Tyrimo dalyvavę mokytojai pildė Galių ir sunkumų klausimyno bei uždarų klausimų anketas apie kiekvieną vaiką atskirai, dalyvaujant tyrėjai.

Visos tėvų užpildytos bei užklijuotos į vokus anketos kartu su mokytojų anketomis buvo surinkti tyrėjos tolimesniam duomenų apdorojimui.

2.4. Tyrimo duomenų tvarkymas

Tyrimo duomenų analizei buvo naudojama *Microsoft Office Excell* programa, kuria buvo skaičiuojama aprašomoji statistika (dažnumas, procentinis rangas, vidurkiai).

3. TYRIMO REZULTATŲ APITARIMAS

3.1. Vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, demografinė charakteristika

M. Pileckaitės – Markovienės (2001) atliktų tyrimų duomenimis nustatyta, kad 35,8% jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių neturi adaptacijos mokykloje problemų. Kitų autorių teigimu (Žukauskienė, Šimulionienė, 1999; Žukauskienė, Ignatavičienė, 2000) nuomone, tokių vaikų tarp pradinėjų klasių mokinių yra daugiau.

Pradinėjų klasių mokinių psichosocialinė adaptacija buvo tiriama keliais aspektais. Buvo siekiama nustatyti, kokie veiksniai daro teigiamą ir neigiamą įtaką kitakalbių vaikų mokymosi sunkumų atsiradimui.

Tyrime dalyvavusių mokinių demografinės charakteristikos pateiktos 3.1. lentelėje. Daugiausia buvo apklausta antros ir trečios klasių mokinių. Jaunesniųjų klasių mokinių buvo mažiausiai, nes tyrimas buvo atliekamas pagal I mokslo metų pusmečio rezultatus. Kaip yra žinoma, I pusmetyje gana sudėtinga tiksliai išsiaiškinti pirmos klasės mokinių mokymosi sunkumus bei jų priežastis.

Daugiau nei pusę visų tiriamųjų sudarė berniukai.

3.1. lentelė. Vaikų imties demografinės charakteristikos

Metai	Iš viso		Lytis			
	n	%	Berniukai		Mergaitės	
	n	%	n	%	n	%
6	2	3	1	50	1	50
7	12	18,5	4	33,3	8	66,7
8	18	27,7	12	66,7	6	33,3
9	18	27,7	12	66,7	6	33,3
10	15	23,1	11	73,3	4	26,7
Iš viso	65	100	40	61,5	25	38,5

Analizuojant lentelės duomenis, galima pastebėti, jog pradinėje mokykloje jau antroje klasėje pradeda dominuoti berniukų mokymosi sunkumai. Vaikams augant, mokymosi lygis kyla, reikalavimai tampa griežtesni, tuo tarpu padaugėja ir mokinių mokymosi bei elgesio problemų.

Ketvirtokų berniukų, kurie turi mokymosi sunkumų, yra beveik tris kartus daugiau negu to paties amžiaus mergaičių.

Daugelis autorių (Grininė, Maračinskienė, Vaitkevičius, 1990; Žukauskienė, Kratavičienė, Zlatkutė, 1999; Žukauskienė, Ignatavičienė, 2000, Pileckaitė – Markovienė, 2001) teigia, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus berniukai turi daugiau adaptacijos problemų nei to paties amžiaus mergaitės.

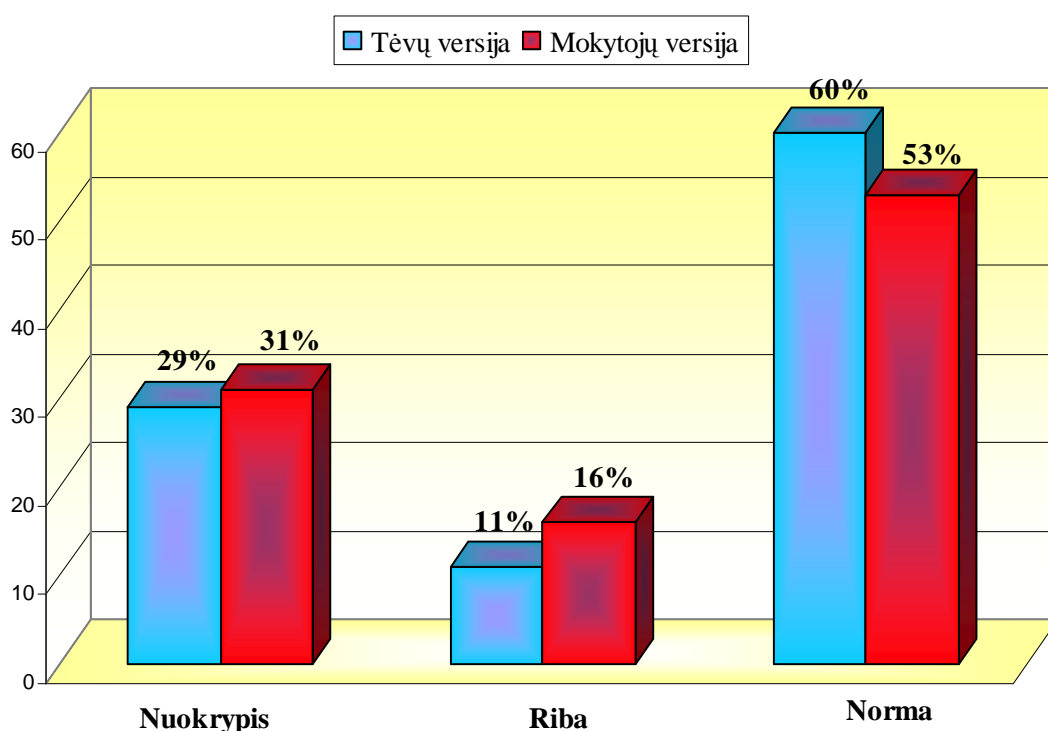
Šiuo metu yra pripažįstama, kad kitakalbystė turi įtakos vaiko mokymosi rezultatams. Kaip rodo 3.2. lentelės duomenys, tautinių mažumų mokyklose besimokantys vaikai susiduria ne tik su valstybinės kalbos mokymosi sunkumais, bet ir kitų kalbų (rusų, lenkų) „trukdžiais“ komunikavimui. Remiantis tiriamųjų tėvų anketų duomenimis, rusų ir lenkų mokyklose besimokantys vaikai namuose kalba ne tik gimtąja kalba, bet ir kitomis kalbomis. Manoma, kad sunkiausia mokyti vaikams, kurie kalba net trimis kalbomis (nors duomenų analizė parodė, jog tokių vaikų yra tik vienas). Tokie vaikai atsiduria labai nepalankioje mokymosi bei gyvenimo situacijoje: mokykloje reikalaujama kalbėti viena kalba, namuose – kita, o bendruomenėje – trečia. Išskyla klausimas: kaip vaikams išmokyti kalbą, kai jiems pateikiami skirtingi tėvų, mokytojų bei aplinkinių žmonių reikalavimai? Tėvai, kalbantys su pradinuku keliomis kalbomis (dažniausiai netaisyklinga kalba) daro jam „meškos“ paslaugą, nes vaikas nemokėdamas vienos kalbos, negali išmokyti ir kitos. Netaisyklingas kalbos vartojimas, skurdus žodynas, nemokėjimas sklandžiai reikšti savo minčių jokia kalba, beraštiškumas, disgrafija – tai tik kelios pradinukų kitakalbystės pasekmės. Galima tokios vaikų mokymuisi nepalankios aplinkos išėitis – tėvų pastangos kalbėti tik ta kalba, kuria mokomasi vaiko mokykloje.

3.2. lentelė. Pradinukų kalba, kuria kalbama namuose

Kalba namuose	Mokykla			
	Rusų		Lenkų	
	n	%	n	%
Tik rusiškai (n=14)	11	79	14/3	21
Tik lenkiškai (n=25)	4	16	25/21	84
Lietuviškai ir rusiškai (n=4)	4	100		
Rusiškai ir lenkiškai (n=14)	4	29	14/10	71
Trimis kalbomis (lietuvių, rusų, lenkų) (n=1)	1	100		

3.2. Vaikų elgesio ir emocijų sunkumai

Pradinėje mokykloje išskyla ne tik mokymosi sunkumai, bet ir kitos problemos. Tiriamųjų tėvams ir mokytojams buvo pateikti Galių ir sunkumų klausimynai, kurių dėka išsiaiškintos vaikų elgesio, emocijų bei bendravimo problemos. Atkreipkime dėmesį, kad, remiantis originalios Galių ir sunkumų versijos duomenimis (Goodman, 1997), apytiksliai 80% vaikų sudaro normą, 10 % yra ribos atvejais ir 10% turi įvairių nuokrypių. Atsižvelgiant į tai atlikta 1 – 5 paveikslėliuose pateikiama Galių ir sunkumų klausimyno tėvų ir mokytojų versijų lyginamoji analizė.

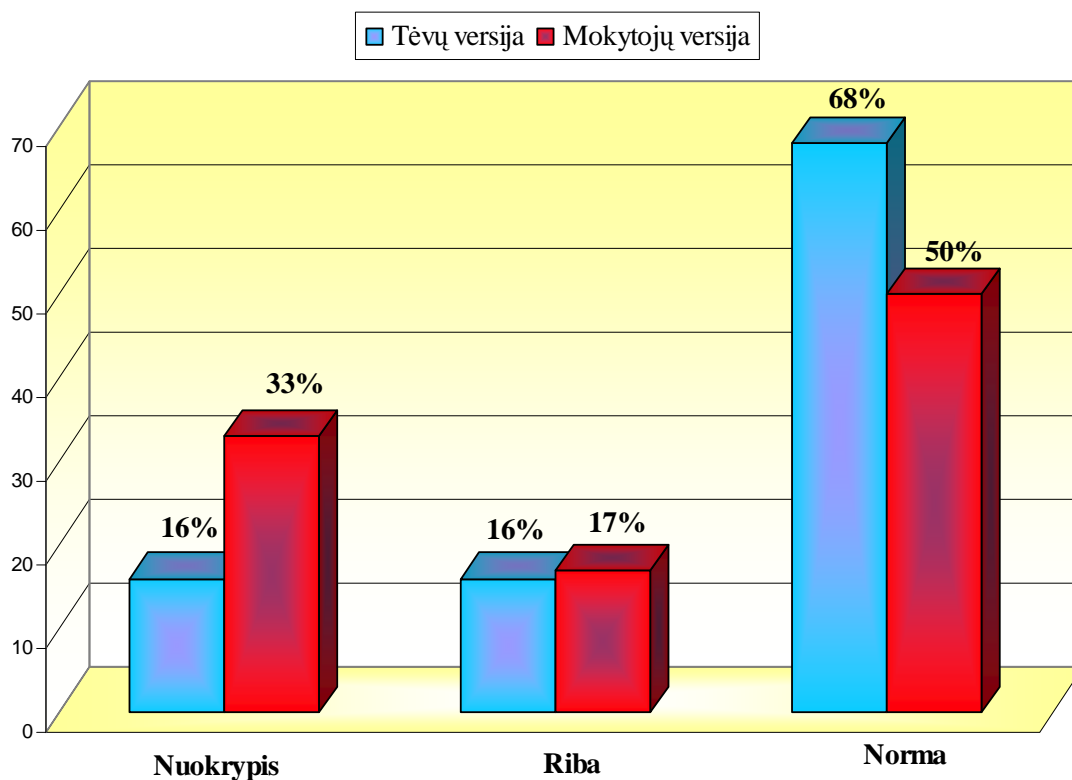

1 pav. Tėvų ir mokytojų GSK versijų hiperaktyvumo skalės palyginimas

Remiantis 1 pav. duomenimis, mokytojai ir tėvai beveik vienodai vertina mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, hiperaktyvumą. Hiperaktyvumo skalės rodiklis kelia didelį nerimą, nes mokinių vertinimas yra žymiai prastesnis už nustatytus standartus. Mokinių, kurie turi hiperaktyvumo nuokrypį, yra apytiksliai tris kartus daugiau negu turėtų būti.

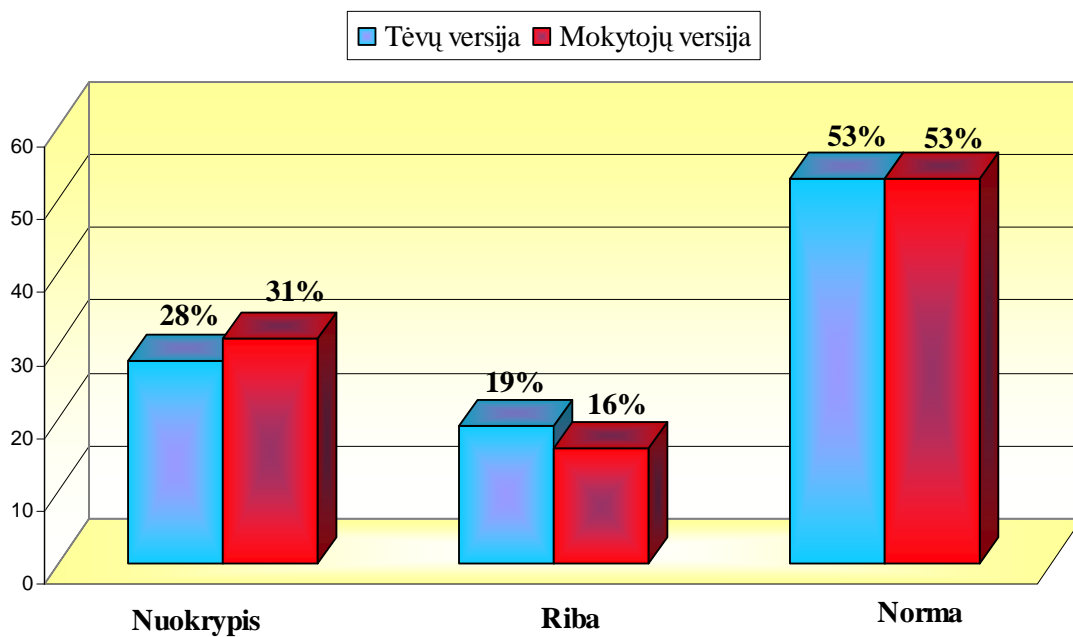
2 pav. matome, kad mokytojai žymiai prasčiau už tėvus vertina mokinių emocinę būseną. Remiantis šio paveikslėlio duomenimis, kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, emocijos,

mokytojų vertinimu, viršija standartinį nuokrypį daugiau nei tris kartus (tokių mokinių yra net 19). Mokinių tėvai įžvelgia žymiai mažiau problemų šioje srityje.

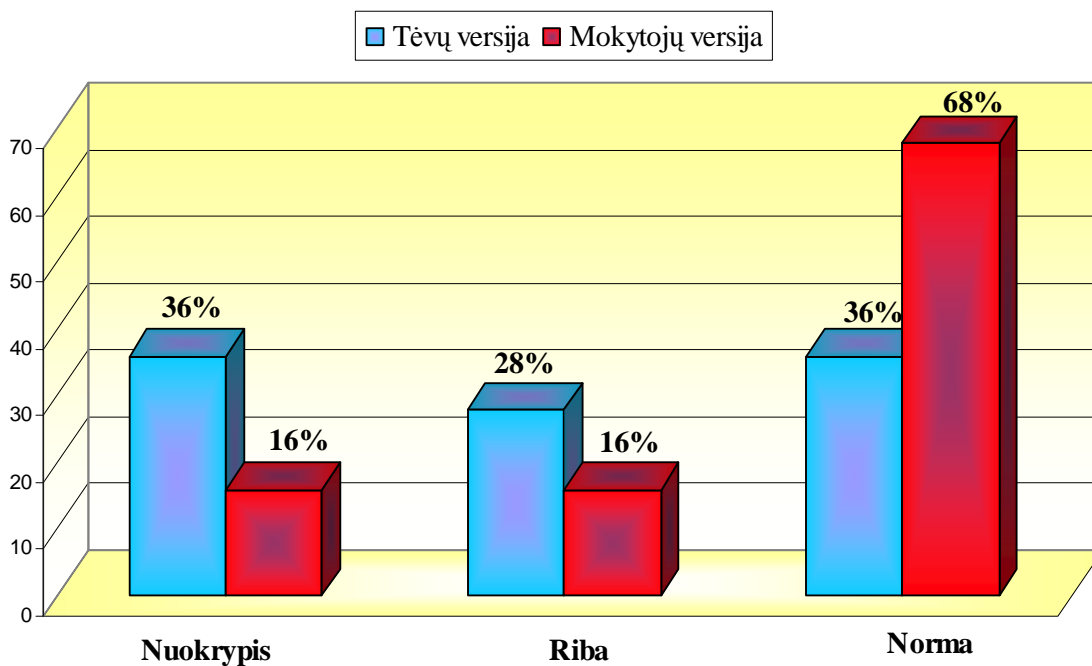
2 pav. Tėvų ir mokytojų GSK versijų emocinių simptomų skalės palyginimas

Palyginus tėvų ir mokytojų GSK versijų elgesio problemų skalės įvertinimus (3 pav.), pastebime, kad mokinių elgesys kelia apytiksliai vienodus rūpesčius tiek tėvams, tiek ir mokytojams. Šis rodiklis ypatingai blogai apibūdina tiriamųjų elgesį, nes visuose įvertinimuose mokinių elgesio problemos kelis kartus viršija standartinius nuokrypius bei ribas. Matome, kad tik pusės visų mokinių elgesio problemų įvertinimas atitinka normą, o tai net 30% yra žemiau standartinio šios skalės įvertinimo. Problemos aktualumas akivaizdus: mokinių, kurių elgesys vertinamas taip žemai, gali turėti žymiai daugiau mokymosi sunkumų negu įprasta.

3 pav. Tėvų ir mokytojų GSK versijų elgesio problemų skalės palyginimas

Mokinių tėvų bei mokytojų GSK versijų problemų su bendraamžiais skalės palyginimas (4 pav.) atskleidžia geresnį mokytojų vertinimą, beveik atitinkantį standartinius įvertinimus.

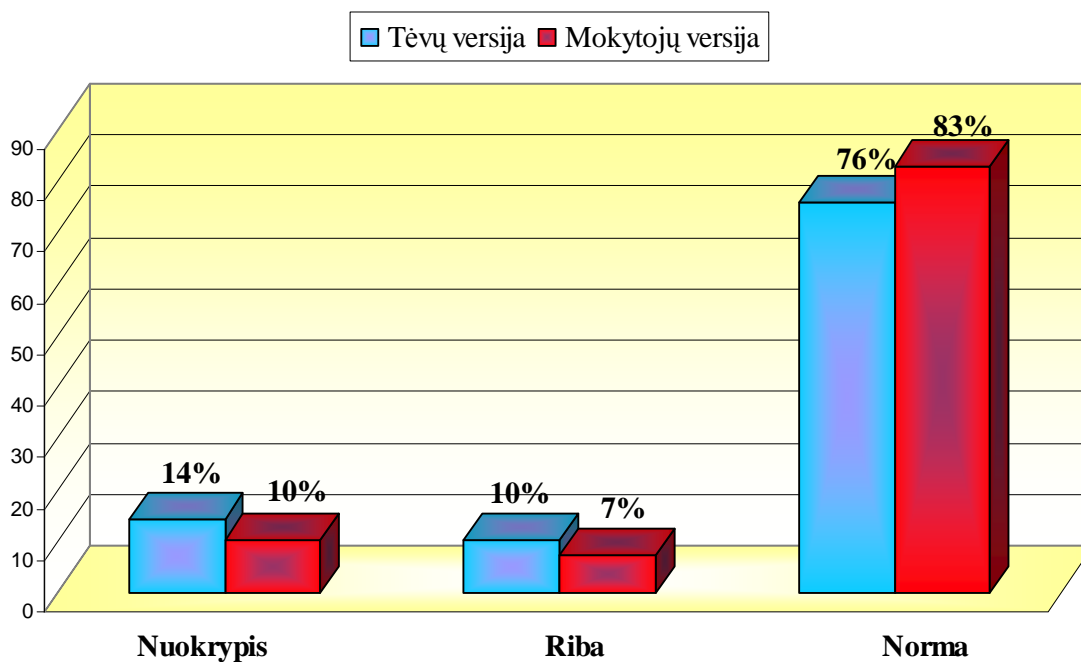
4 pav. Tėvų ir mokytojų GSK versijų problemų su bendraamžiais skalės palyginimas

Kaip matome iš šio paveikslėlio, tėvų nuomone, jų vaikai turi labai daug problemų su bendraamžiais. Stabėtina, kad tik trečdalis tėvų pažymėjo, kad vaikai palaiko gerus santykius su bendraamžiais.

Kaip teigia R. Žukauskienė (1997), kontaktai su bendraamžiais, ir ypač su artimais draugais, gali vaidinti svarbų vaidmenį pradinukų gyvenimui. Tuo tarpu M. Pileckaitė – Markovienė, T. Lazdauskas, D. Nasvytienė (2006) pabrėžia, kad ilgalaikė bendraamžių atstūmimo patirtis sukelia mokymosi sunkumus.

Tikėtina, kad blogi santykiai su bendraamžiais daro neigiamą įtaką jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų psichosocialinei adaptacijai.

Analizuojant tėvų ir mokytojų GSK versijų socialaus elgesio skalės duomenis (5 pav.), pastebima, jog šis rodiklis vienintelis atitinka įprastą (standartinį) pradinuko įvertinimą. Džiugu, kad mokytojų teigimų vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, socialaus elgesio riba yra žemesnė nei vidutinė (tik 7%).

5 pav. Tėvų ir mokytojų GSK versijų socialaus elgesio skalės palyginimas

Apibendrinami tėvų ir mokytojų Galių ir sunkumų klausimyno tėvų ir mokytojų versijų lyginamąją analizę, pastebėjome, kad tiriamųjų hiperaktyvumo, emocinių simptomų, elgesio problemų bei problemų su bendraamžiais skalių įvertinimai kelia susirūpinimą. Kitakalbiai mokiniai, turintys mokymosi sunkumų, turi daug psichikos sveikatos problemų.

Siekdami susidaryti gilesnę nuomonę apie mokymosi sunkumų turinčių kitakalbių mokinių elgesio, emocijų bei bendravimo problemas, atlikome Galių ir sunkumų klausimyno tėvų ir mokytojų versijų visų penkių skalių lyginamąją analizę, remiantis lyčių skirtumais. Šios lyginamosios analizės duomenys parodyti 3.3. lentelėje.

Reikia pastebėti neigiamą berniukų dominavimą visuose, išskyrus problemų su bendraamžiais, skalių įvertinimuose, atitinkančiuose ribas ir nuokrypius. Viena iš galimų priežasčių – aktyvus, judrus berniukų būdas, dažnai trukdantis jiems suvaldyti savo emocijas bei netinkamą elgesį. Stebėtina, kad tėvų ir mokytojų vertinimai (mergaičių arba berniukų dominavimo atžvilgiu) beveik sutapo visuose įvertinimuose.

3.3. lentelė. Tėvų ir mokytojų GSK versijų penkių skalių palyginimas pagal lytį.

<i>Tėvų versija</i>				<i>Mokytojų versija</i>			
<i>Mergaitės</i>		<i>Berniukai</i>		<i>Mergaitės</i>		<i>Berniukai</i>	
n	%	n	%	n	%	n	%
Hiperaktyvumas							
Norma							
16	69	20	57	15	63	16	47
Riba							
2	9	4	11	3	12	6	18
Nuokrypis							
5	22	11	32	6	25	12	35
Emociniai simptomai							
Norma							
19	80	21	62	13	54	16	47
Riba							
2	8	7	20	5	21	5	15
Nuokrypis							
3	12	6	18	6	25	13	38

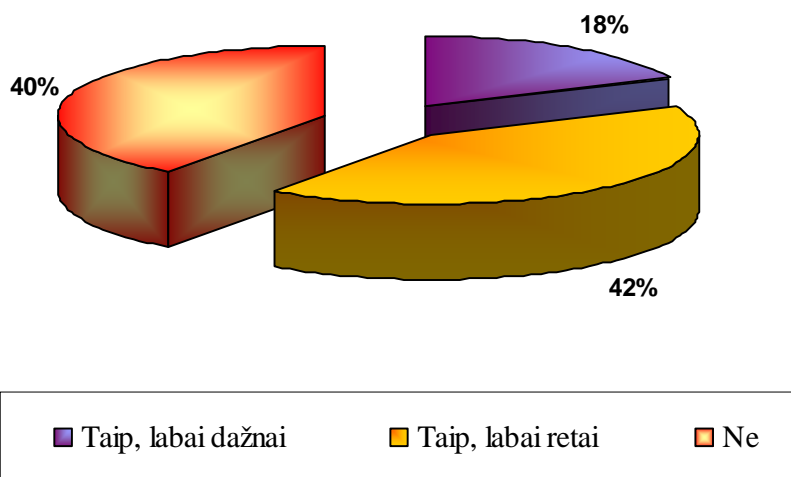
3.4. lentelė (tęsinys). Tėvų ir mokytojų GSK versijų penkių skalių palyginimas pagal lytį.

<i>Tėvų versija</i>				<i>Mokytojų versija</i>			
<i>Mergaitės</i>		<i>Beraiukai</i>		<i>Mergaitės</i>		<i>Beraiukai</i>	
n	%	n	%	n	%	n	%
Elgesio problemos							
Norma							
15	62	16	47	13	54	18	53
Riba							
5	21	6	18	5	21	4	12
Nuokrypis							
4	17	12	35	6	25	12	35
Problemos su bendraamžiais							
Norma							
10	42	11	32	18	75	22	65
Riba							
5	21	11	32	2	9	7	20
Nuokrypis							
9	37	12	36	4	16	5	15
Socialus elgesys							
Norma							
19	80	25	73	21	88	27	79
Riba							
3	12	3	9	1	4	3	9
Nuokrypis							
2	8	6	18	2	8	4	12

3.3. Mokinių drausmė, pažangumas bei pamokų lankomumas

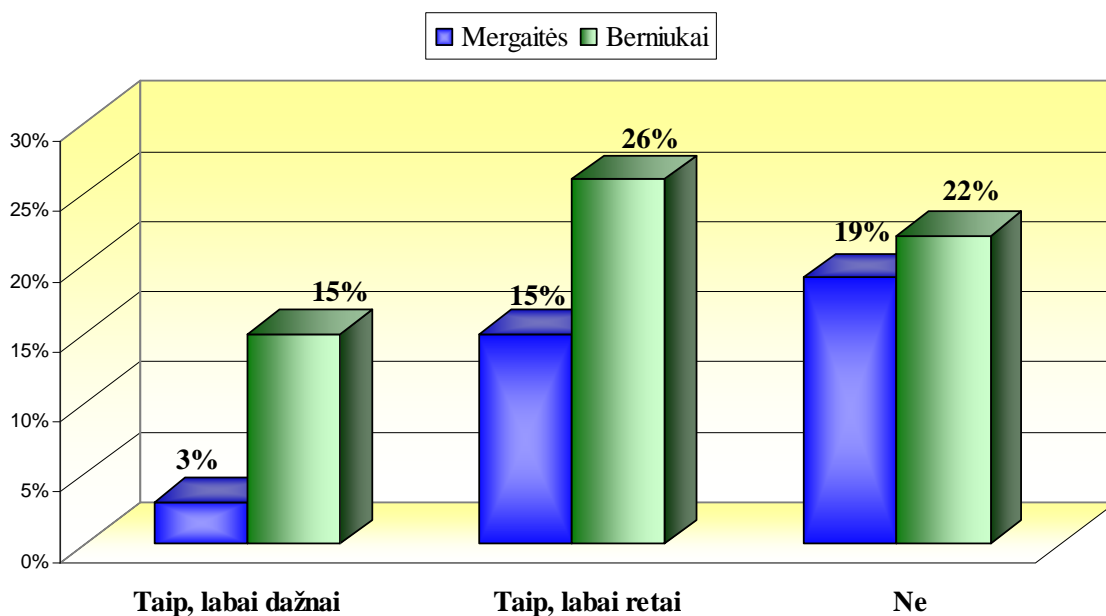
Svarbiausiai jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų veiklai – mokymuisi – didelę reikšmę turi pradinukų drausmė bei su ja susijusios problemos. Mokiniam, turintiems mažiau elgesio bei drausmės problemų, yra žymiai paprasčiau įveikti visus su mokymusi susijusius sunkumus bei pasiekti geresnių mokymosi rezultatų.

Kalbant apie mokinių elgesio problemas, kurias pastebi mokytojai, vertėtų atkreipti dėmesį, kad daugiau negu penktadaliui pradinukų dažnai išskyla drausmės problemos. Mokytojų anketose nurodyto mokinių drausmės problemų dažnis parodytas 6 pav.

6 pav. Mokinių drausmės ir elgesio problemos

Reikėtų pastebėti, kad iš šių mokinių berniukų, labai dažnai turinčių drausmės problemų, skaičius net penkis kartus viršija mergaičių skaičių (7 pav.). Įdomus ir tas faktas, kad mokytojai pažymėjo daugiau berniukų nei mergaičių, kurie neturi drausmės problemų. Duomenų analizė parodė, jog mokinius, labai dažnai turinčius drausmės problemų, mokytojai nurodo antroje bei ketvirtoje klasėse. Mokiniai, kurie yra patys drausmingiausi, mokosi antroje ir trečioje klasėse. Beje, tik vienas pirmokas (berniukas) neturi mokytojų pastabų dėl drausmės.

7 pav. Mergaičių ir berniukų drausmės ir elgesio problemų mokykloje palyginimas

Mokytojai pažymėjo, kad apie pradinukų drausmės bei elgesio problemas tėvai yra nuolat informuojami kartu su informacija apie vaiko mokymosi pasiekimus. Tačiau šeimose, kuriose tėvai yra asocialūs, dėmesys vaiko rezultatams, o tuo labiau drausmės problemoms, yra mažai skiriamas. Keli tyrime dalyvavę mokytojai skundėsi, kad tokių šeimų vaikų savo elgesiu labai trukdo klasės darbui. O pagalbos iš tėvų pusės, pasak mokytojų, gauti neįmanoma. Tėvai ne tik neateina į tėvų susirinkimus, bet ir kartais visai atsisako bendrauti su klasės auklėtoja.

Kaip jau buvo minėta, mokinių drausmingumas yra glaudžiai susijęs su vaikų mokymosi rezultatais. Todėl nagrinėjant mokinių mokymosi sunkumų priežastis bei tiriant pradinukų psichosocialinę adaptaciją, didelis dėmesys skiriamas mokinių pažangumui bei mokyklos lankomumui.

Atliekant klasių dienynų duomenų analizę pastebėta, kad visų tiriamųjų mokinių pažangumas (skirtingose mokyklose trimestro arba pusmečio) buvo įvertintas teigiamai, t. y. mokytojai pažymėjo, jog visi mokiniai padarė pažangą (dienyne rašoma *pp*). Tačiau individualių pokalbių su mokytojais metu išsiaiškinta, jog tiriamųjų pažanga visos klasės kontekste yra vidutinė arba žemesnė nei vidutinė. Mokytojų vertinimas (neformalus) išsiskyrė dėl atskirų dalykų mokinių gebėjimų. Pasak mokytojų, prasčiausiai mokiniams (tiriamiesiems) sekasi kalbos (gimtoji (rusų arba lenkų), valstybinė (lietuvių) ir užsienio (anglų)). Daugiausia sunkumų sukelia gramatikos mokymasis. Vaikams yra sudėtinga mokytis rašybos keliomis kalbomis, atsiranda daug svetimybų

naudojimū. Prasčiausiai sekasi lenkakalbiams pradinukams, kurie labai painioja lietuviškas ir lenkiškas raides, raidžių junginius, sunkiai kirčiuoja ir netaisyklingai taria lietuviškus žodžius, kuriuose yra dvibalsiai *-ie, -ei*, bei balsės *e, é, i, y*. Taip pat sunkumū išryškėjo vertinant (neformaliai) matematikos žinias ir gebėjimus. Vaikai, turintys mokymosi sunkumū, pasak mokytojų, prasčiau mokosi daugybos lentelės, sunkiai sprendžia tekstinius uždavinius, jų prastesnis loginis mąstymas. Mokytojai atkreipė dėmesį, jog net specialiųjų poreikių mokinių pažangumas yra vertinamas teigiamai, atsižvelgiant į jų gebėjimus. Toks vertinimas argumentuojamas tuo, kad kiekvienas mokinys visada daro bent minimalią pažangą. Mokinio vertinimas yra daromas ne visų klasės mokinių atžvilgiu, o būtent šio mokinio gebėjimų ir galimybių kontekste.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad mokymosi pasiekimai yra svarbesni jaunesniojo mokyklinio amžiaus mergaitėms. Kaip rodo A. Kistner ir D. F. Gatlin (1989) tyrimai, mergaitės, turinčios mokymosi sunkumū, turi daugiau problemų bendraujant su bendraamžiais negu berniukai.

Mokinių pažangumui didelę įtaką daro pradinukų pamokų lankomumas. Mokytojų versijų anketų bei dienynų duomenų analizė parodė, kad dažniausiai mokiniai praleidžia pamokas dėl ligos. Bendrą lankomumo ataskaitą rodo 3.4. lentelė.

Reikia pastebėti, kad 15 mokinių nepraleido nei vienos pamokos per I pusmetį. Geriausiai pamokas lanko antros ir trečios klasių mokiniai (iš jų trys penktadaliai berniukai).

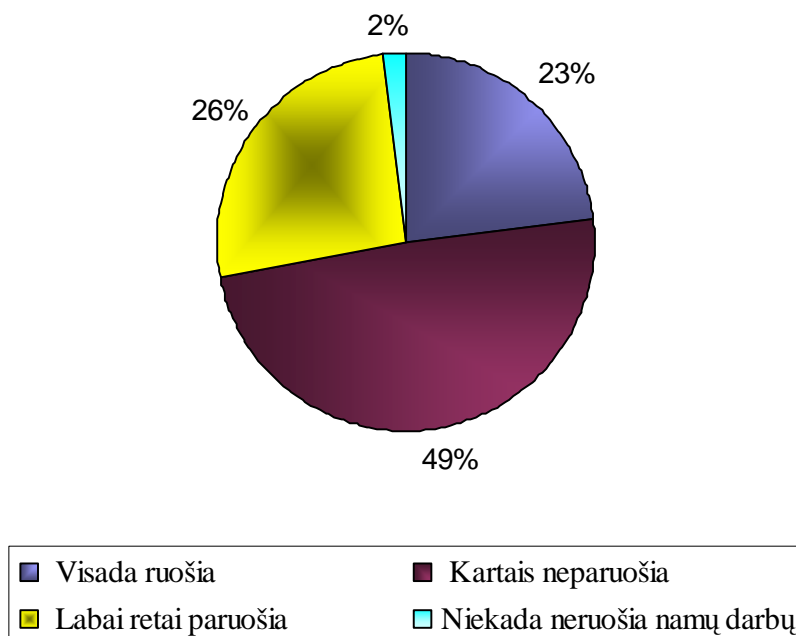
3.4. lentelė. Pamokų lankomumas ir vidurkis

	Lankomumas		
	Iš viso	Dėl ligos	Be priežasties
Praleista pamokų	4383	4058	325
Praleistų pamokų vidurkis	139,1	128,8	10,3

Susirūpinimą kelia faktas, jog kiekvienas vaikas per pusmetį vidutiniškai be priežasties praleidžia 2 pamokas. Šio pamokų nelankymo priežastys lieka neišaiškintos. Kyla akivaizdus klausimas: kur leidžia laiką iš pamokų pabėgęs pradinukas? Atsakymo į šį klausimą mokytojos nepateikia.

3.4. Pamokų ruošia

Namų darbų užduočių ruošimas – neatsiejama sėkmingo mokymosi dalis. Mokytojų anketų klausimo apie tai, kaip dažnai mokiniai ruošia namų darbų užduotis, atsakymus iliustruoja 8 pav.

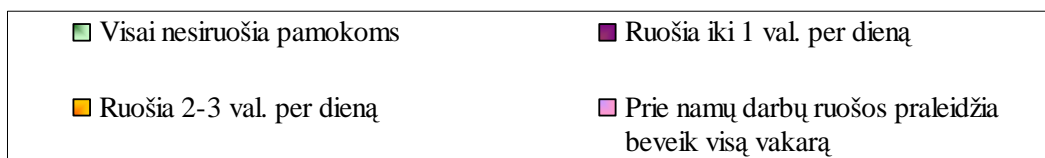
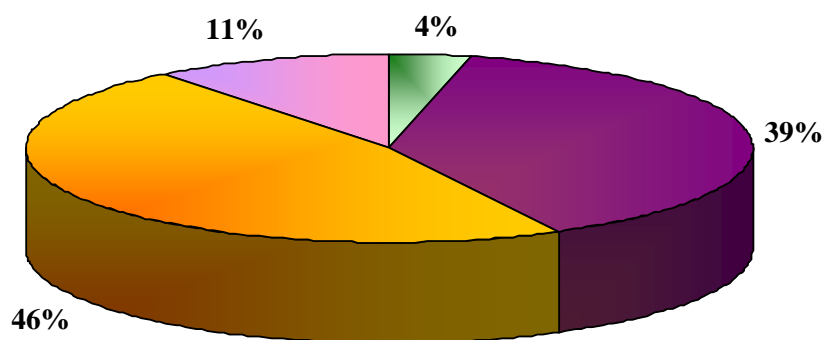

8 pav. Mokinių namų užduočių rengimas

Iš paveikslėlio matome, kad didesnė pradinukų dalis kartais neparuošia, labai retai paruošia arba visai neruošia namų darbų užduočių. Jaunesniame mokykliniame amžiuje namų darbų užduočių neruošimo klausimas kelia ypatingą susirūpinimą. Pradinukų namų darbų krūvis yra nedidelis. Todėl vengiant mokymosi sunkumus namų darbų ruošimas yra būtinas.

Analizuojant duomenis (9 pav.), gautus iš tėvų anketų apie vaikų skiriamą laiką pamokų ruošimui, stebėtina, kad net 6 mokiniai prie namų darbų ruošos praleidžia beveik visą vakarą. Šis faktas yra neigiamas, nes remiantis Lietuvos higienos norma HN 21:1998 „Bendrojo lavinimo mokyklos higienos normos ir taisyklės“ (Žin., 1998, Nr. 112-3117), per savaitę pradinukai turėtų skirti iki 5 valandų namų darbų ruošimui. Pirmos ir antros klasės mokiniams namų užduočių neturėtų būti skiriama, nes šio amžiaus vaikai greitai pavargsta, nesugeba ilgai koncentruoti dėmesio, dažniausiai yra labai judrūs. Pirmokas, atėjęs į mokyklą, susiduria su koncentruoto pamokos laiko problema, jam sunku išsėdėti mokykloje 4-5 pamokas. Būtent dėl to namų užduočių pradinukui neužduodama. Kadangi mokymo krūvis per mokslo metus paskirstomas taip, kad mokslo metų pradžioje jis palaipsniui didėtų, II klasės II pusmetyje namų užduotims jau gali būti skiriamos

ne daugiau kaip pusvalandis per savaitę. Kitaip tariant, kasdien tokiems mokiniams nerekomenduojama užduoti namų užduočių arba užduoti labai mažai. Paaugę vaikai lengviau susidoroja su pamokos laiko paskirstymo bei mokymosi krūviu, jie geriau ir ilgiau moka sukaupti savo dėmesį. Todėl šių klasių mokiniams namų užduotys praktiškai skiriamos kasdien. Rekomenduojama, kad III-IV klasių mokiniai pamokų ruošimui skirtų iki 5 valandų per savaitę.

9 pav. Laikas, kurį kasdien skiria mokiniai namų užduočių rengimui

3.5. lentelėje parodyta, kiek laiko pamokų ruošimui skiria mokiniai, palyginus pagal jų amžių.

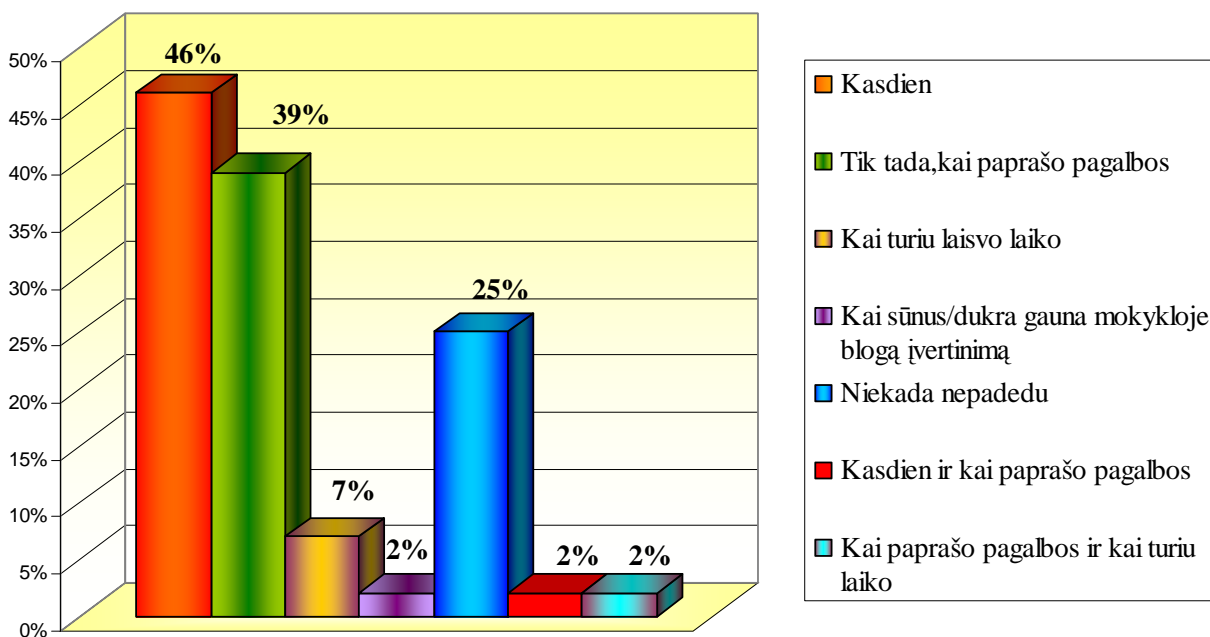
3.5. lentelė. Mokinių kasdien skiriamo laiko pamokų ruošimui palyginimas pagal jų amžių.

	Pirmokai		Antrokai		Trečiokai		Ketvirtokai	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Visai nesiruošia pamokoms			1	2	1	2		
Ruošia iki 1 val. per dieną	1	2	13	22	6	10	4	7
Ruošia 2-3 val. per dieną	1	2	11	19	8	13	6	10
Prie namų darbų ruošos praleidžia beveik visą vakarą	1	2	4	7			1	2

Iš lentelės galime matyti, kad net pirmos klasės mokiniai kasdien pamokų ruošimui skiria iki vienos valandos. Tuo tarpu dauguma antrojų bei trečiųjų kasdien namų darbų užduočių ruošimui skiria iki 2-3 valandų. Jeigu susumuotume kiekvienos klasės mokinių kasdien skiriamo laiko pamokų ruošimui balus, gautume laiką, kurio prireikia mokiniams namų darbus atlikti per savaitę. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad šis gautas rezultatas žymiai prieštarauja Lietuvos higienos normai HN 21:1998 „Bendrojo lavinimo mokyklos higienos normos ir taisyklės“ (Žin., 1998, Nr. 112-3117).

Pradinėje mokykloje tėvų pagalba mokiniui turi didelės įtakos tolimesniems vaiko mokymosi rezultatams bei mokymosi kokybei. Tikėtina, kad vaikas, kuris nuo pirmųjų dienų mokykloje buvo pratinamas atlikti namų darbų užduotis, ruošti pamokoms, atsakingai žiūrėti į mokymąsi, vyresnėse klasėse turės mažiau mokymosi sunkumų.

Siekiant išsiaiškinti, ar vaikams padedama ruošti namų užduotis, gauti duomenys iš tėvų užpildytų anketų apie kiekvieną vaiką atskirai. 10 pav. pavaizduota pagalbos ruošiant namų darbus rezultatų sklaida.

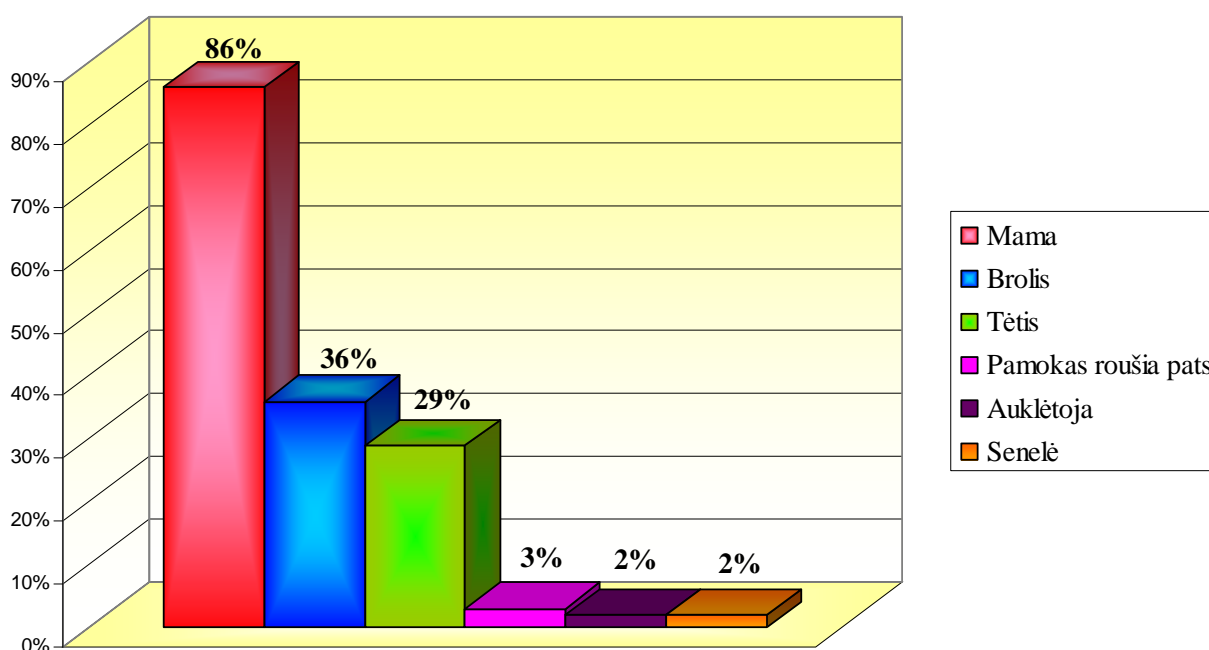

10 pav. Suaugusiųjų pagalba mokiniui ruošiant namų užduotis

Deja, bet yra tėvų, kurie visai nepadedą vaikams ruošti namų užduotis. Tačiau džiugu, jog net 27 vaikams kasdien padedama ruošti namų darbus. Galima manyti, jog tėvai tiesiog kontroliuoja

vaikų namų užduočių paruošimo procesą bei padeda jiems. Tačiau nereikėtų atmesti ir tikimybės, jog tėvų pagalba vaikams reikia, nes jie patys visai negali susidoroti su namų užduočių krūviu, t. y. turi mokymosi sunkumų, kurie gali tiesiogiai veikti pradinukų adaptaciją pradinėje mokykloje. Tikėtina, kad hiperaktyviems vaikams tėvų pagalba ruošiant namų užduotis yra nuolat reikalinga, nes jiems gana sudėtinga sukaupti dėmesį.

Konkretizuojant namų užduočių ruošimo vaikų pagalbos „teikėjus“, buvo tikslinama, kas padeda vaikams. Gauti duomenys parodyti 11 pav.

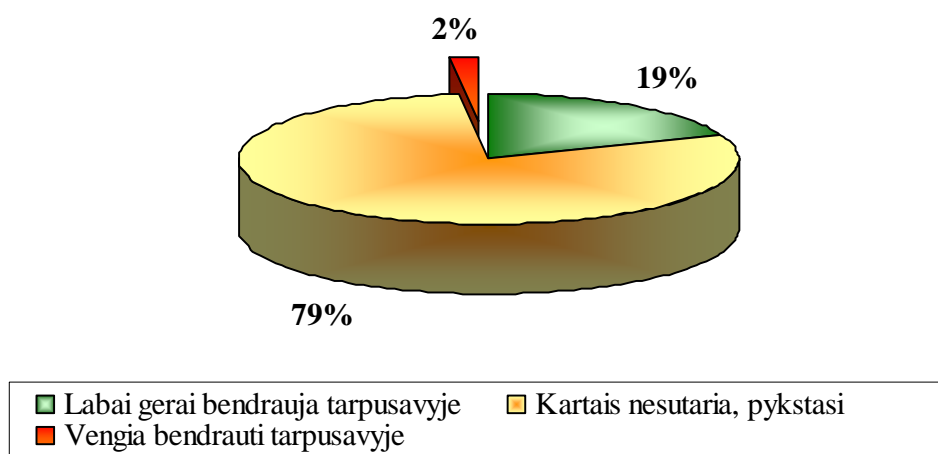
11 pav. Pagalbos mokiniams ruošiant namų užduotis pasiskirstymas tarp suaugusiųjų

Matome, kad dažniausiai į pagalbą vaikui ateina mama, taip pat namų užduotis padeda ruošti brolis, abu tėvai, auklėtoja (vaikų namuose augantiems vaikams). Įdomu, jog tėvai pažymėjo, jog tėtis vienas nepadeda ruošti namų užduočių niekada. Atkreipkime dėmesį į pažymėtą teiginį (3%), jog pradinukas namų darbų užduotis ruošia savarankiškai. Reikėtų pastebėti, jog savarankiško namų darbų ruošimo kokybė jaunesniame mokykliniame amžiuje gali būti labai žema. Patartina, kad pradinukų ruošimąsi pamokoms kontroliuotu kas nors iš suaugusiųjų Priešingu atveju, vaikas gali tiesiog daryti išpūdį, kad jis ruošia namų darbus.

3.5. Vaiko santykiai su bendraamžiais

Vienas iš svarbiausių veiksnių, kuris daro didelę įtaką vaiko psichosocialinei adaptacijai, yra pradinuko santykiai su bendraamžiais. Apie bendraamžių įtaką vaiko psichosocialinei raidai kalba daugelis lietuvių autorių. Pasak R. Žukauskienės (1998), „žaisdami kartu, mokyklinio amžiaus vaikai sukuria savo subkultūrą, kuri yra vadinama vaikų visuomene. Jai būdinga tam tikra savita kalba, tam tikro stiliaus drabužiai ir elgesio taisyklės, kurių suaugusieji kartais net nepastebi“ A. Ruzgienė ir S. Petružienė (2005) teigia, kad „vaikų subkultūra turi tradicijas, leidžiančias tyrinėti erdvę, kuriančias savitą vaikų pasaulį. Tai tarsi ekologinė uždara erdvė, kurioje vaikai mokosi gyventi pasaulyje, susiformuoja kai kuriuos vertingus įgūdžius, būtinus pradedant suaugusiųjų gyvenimą („Vaikas ir aplinka“, p. 254). Santykių su bendraamžiais svarbą mokinių savijautai pabrėžia ir A. Aramavičiūtė (1978) bei M. Barkauskaitė (1999).

Santykių su bendraamžiais tyrimą sudarė keli klausimai. Pirmiausia, tėvų anketose buvo klausiama apie vaiko santykius su savo broliais ar seserimis. Pateiktų atsakymų procentinę išraišką demonstruoja 12 pav.

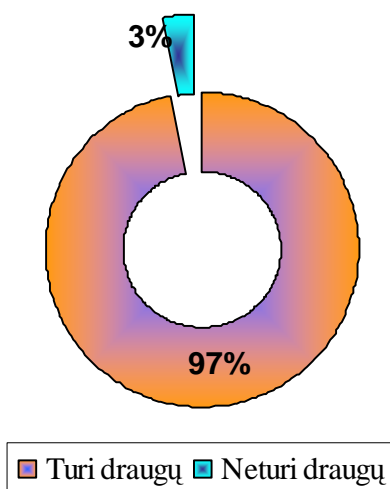

12 pav. Mokinių santykiai su savo broliais/seserimis (Tėvų versija)

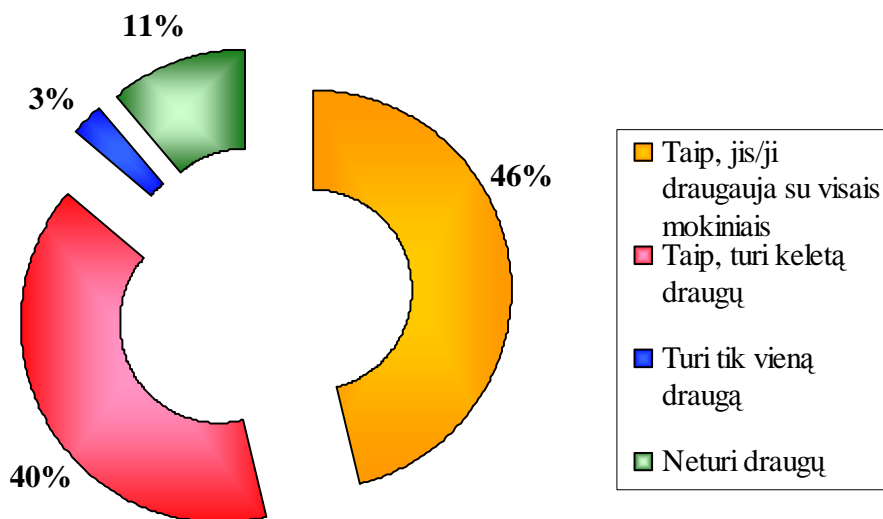
Tėvų teigimu, beveik penktadalis mokinių labai gerai bendrauja su broliais/seserimis. Likusi tėvų dalis pažymėjo, jog jų vaikai kartais nesutaria, pykstasi arba vengia bendrauti tarpusavyje. Šis vertinimas verčia sunerinti dėl vaikų bendravimų įgūdžių su pačiais artimiausiais žmonėmis. Vienas iš pagrindinių vaikų psichosocialinio prisitaikymo veiksnių – šilti ir nuoširdūs tarpusavio santykiai šeimoje. Šių santykių nebuvimas daro neigiamą įtaką pradinuko ne tik bendravimo įgūdžiams, bet ir jo emocinei būsenai.

Kitas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų psichosocialinės adaptacijos veiksnių yra santykiai su bendraamžiais. Mokinių problemos su bendraamžiais buvo tiriamos Galių ir sunkumų klausimynu bei aptartos anksčiau. Tėvų ir mokytojų anketose buvo pateikiami klausimai gilesnei santykių su bendraamžiais analizei.

13 ir 14 pav. pavaizduoti duomenys apie pradinukų draugus bei jų tarpusavio santykius.

13 pav. Vaikų draugai (Tėvų versija)

14 pav. Mokinių draugai (Mokytojų versija)

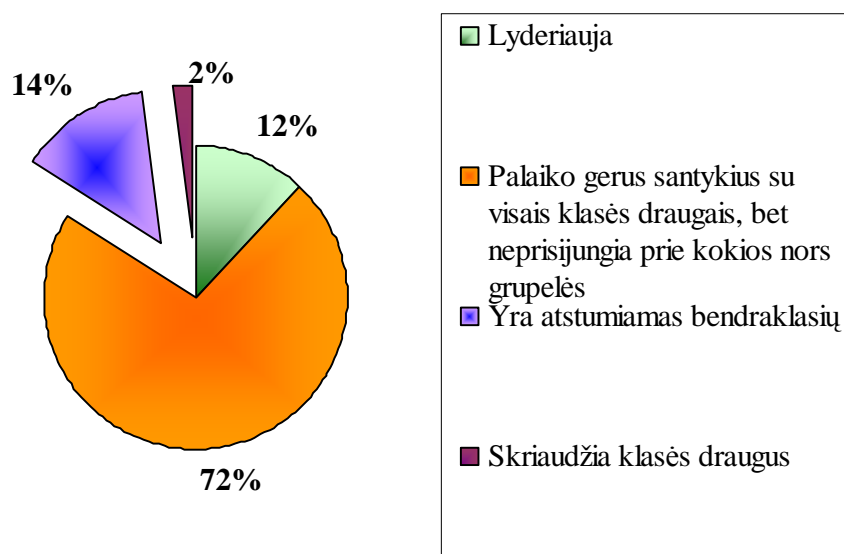
Analizuojant gautus duomenis, pastebėta, jog tarp 30 vaikų, kurie draugauja su visais klasės mokiniais, dominuoja berniukai, po keletą draugų apytiksliai vienodai turi berniukai ir mergaitės, tik

vieną draugą turi 50% mergaičių ir tiek pat berniukų.. Ryškiausias skirtumas tarp lyčių išryškėjo ketvirtame anketos teiginyje apie tai, jog vaikas draugų visai neturi. Iš 6 vaikų net 5 berniukai neturi draugų.

Susirūpinimą kelia teiginių apie kelis arba vieną draugą procentinė išraiška. Jaunesniame mokykliniame amžiuje vaikai dažniausiai dar neišsirenka geriausio, vienintelio draugo, o stengiasi bendrauti su visais vaikais. Tačiau duomenų analizė parodė, kad daugiau nei pusė vaikų turi ribotą kontaktą su klasės draugais. Šis rodiklis neigiamai veikia pradinuko psychosocialinės adaptacijos mokykloje procesą, nes bendravimas su klasės draugais turėtų būti neatsiejama kiekvieno vaiko mokyklinio gyvenimo dalis.

Taigi, mokinio psychosocialinę adaptaciją mokykloje teigiamai veikia jo statusas klasėje. Vieni vaikai užima gerą padėtį klasėje – būna populiarūs, turi daug artimų draugų. Kiti artimiau bendrauja tik su keliais bendraklasiais. Neretai kolektyve būna vaikų, kuriems klasės mokiniai abejingi, nenori su jais palaikyti glaudesnių emocinių ryšių, atstumia juos. Tokiems vaikams klasėje tenka atstumtųjų, izoliuotųjų padėtis. Kaip teigia V. Aramavičiūtė (1978), jeigu pradinuko asmeniniai santykiai klasės kolektyve susiklostė nesėkmingai, tai „izoliuotumo“ jausmas klasėje atitraukia vaiką nuo dalyvavimo kolektyvo gyvenime. Pastebima, kad tuo atveju kai vaiko padėtis bendraklasių tarpe nepalanki, jis dažnai tinkamai neatlieka mokinio pareigų, pasyviai dalyvauja klasės gyvenime, negali išlaikyti autoriteto klasės ir mokyklos kolektyve.

15 pav. rodomi duomenys apie pradinuko vaidmenį klasės kolektyve.

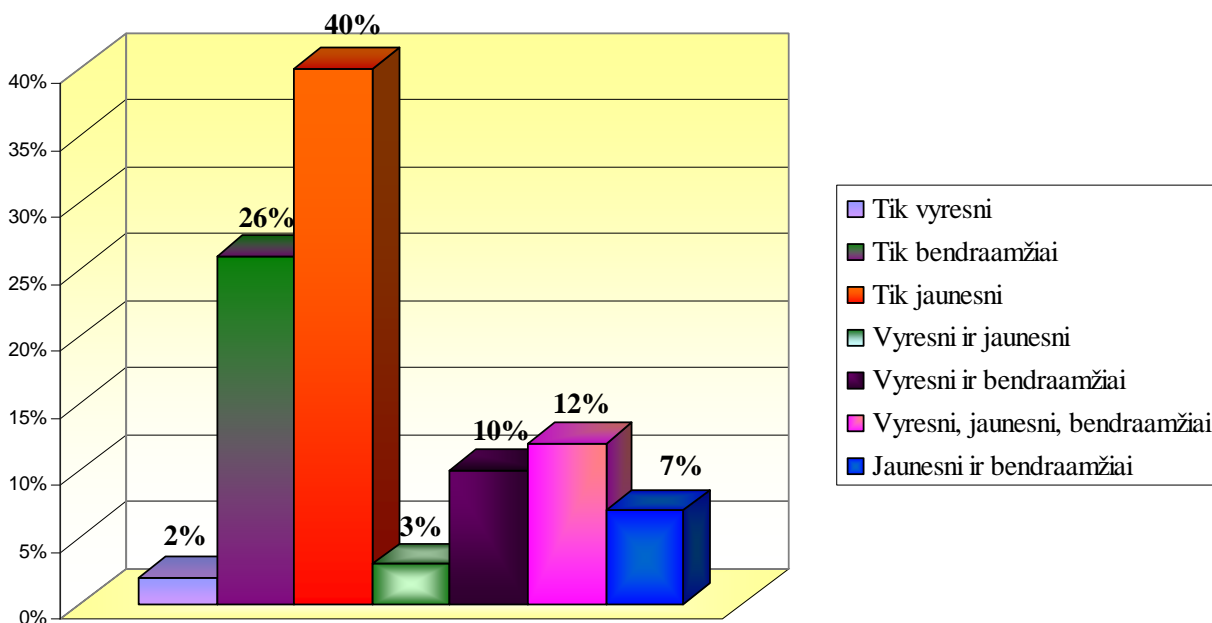
15 pav. Mokinio vaidmuo klasėje (Mokytojų versija)

Kaip matome iš 15 pav., daugelis pradinukų (47) stengiasi palaikyti gerus santykius su bendraklasiais ir taip užsitikrinti jų pripažinimą. Šioje grupėje dominuoja berniukai. Galima daryti prielaidą, jog berniukams yra lengviau ir svarbiau palaikyti gerus santykius su visai bendraklasiais.

Neatsižvelgiant į mokymosi sunkumus lyderio poziciją klasės kolektyve taip pat dažniau užima berniukai. Savo judrumo, aktyvumo, nuolatinio dalyvavimo visur ir visada berniukai tiesiog išsikovoja lyderio vaidmenį. Tuo tarpu mergaitės, turinčios mokymosi sunkumų, atsiduria nepalankioje situacijoje. Dėl savo pažangumo, uždaro ir ramesnio būdo mergaitėms žymiai sunkiau negu berniukams sekasi būti lyderėmis.

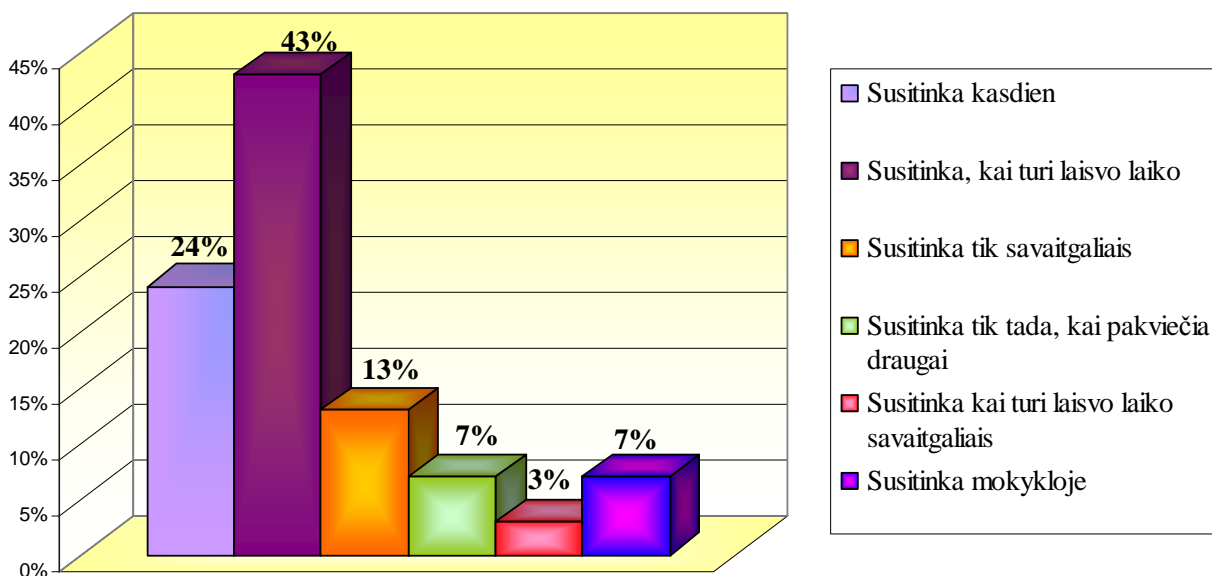
Vaikų statusas jų subkultūroje priklauso ir nuo draugų amžiaus. Kai kuriems vaikams labiau patinka bendrauti su jaunesniojo amžiaus vaikais, kurių tarpe galima „vadovauti“, dažniau užimti „lyderio“ poziciją. Kitu vaiku manymu, geriau bendrauti su vyresniaisiais draugais, kurie gali „apginti“, padėti ir pan. Tačiau dažniausiai priimta, jog pradinukai linkę bendrauti su panašaus amžiaus vaikais, juos sieja bendra veikla, interesai, pomėgiai, žaidimai.

Tėvų anketos klausimo (Kokio amžiaus Jūsų sūnaus/dukros draugai?) atsakymų analizė rodo, kad dominuoja tėvų atsakymai apie jaunesnių draugų daugumą. Pažymima, kad tik bendraamžius draugus turi 15 iš 58 vaikų. Dažniausiai vaikai draugus renkasi skirtingose amžiaus grupėse. Iš visų tiriamųjų 7 pradinukai (dauguma iš jų berniukai) turi draugų ir tarp vyresniokų, ir tarp bendraamžių, ir tarp jaunesniųjų vaikų.

16 pav. Mokinių draugų amžius (Tėvų versija)

Vaičių tarpusavio santykius tiesiogiai veikia laikas, kurį jie praleidžia kartu (17 pav.). Bendras laisvalaikio praleidimas turi įtakos pradinuko adaptacijai draugų tarpe. Dažniau būdamas su bendraamžiais jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikas greičiau ir efektyviau integruojasi į visuomeninį gyvenimą.

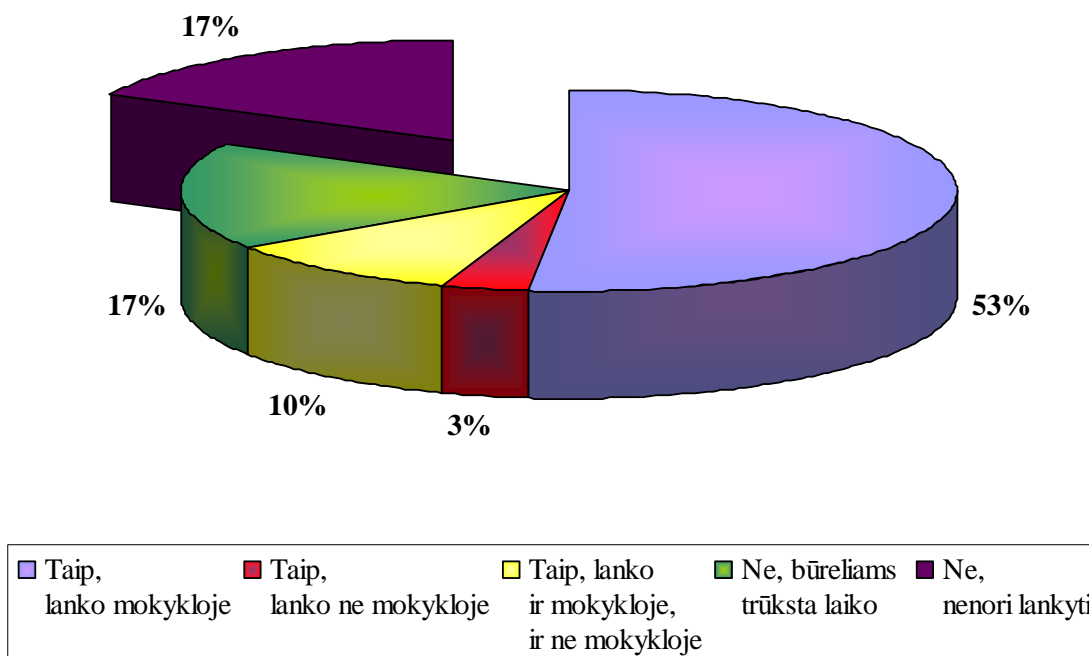
17 pav. Laikas, kurį pradinukai praleidžia su draugais (Tėvų versija)

Kaip matome iš paveikslėlio, daugelis tėvų pažymi, jog jų vaikai su draugais dažniausiai būna kai turi laisvo laiko. Kasdien su draugais susitinka 14 vaikų, iš jų vienas pirmokas, septyni antrokai, trys trečiokės bei 1 mergaitė ir 2 berniukai ketvirtos klasės mokiniai. Pastebėjime, jog kasdien laiką leisti su savo draugais yra linkusios mergaitės (72%). Įdomu, jog savaitgaliais su draugais dažniausiai susitinka berniukai.

Neigiamai pradinukų bendravimą su draugais bei kartu praleidžiamą laiką apibūdina teiginiai, kad vaikas su draugais susitinka tik tada, kai yra pakviečiamas, arba susitinka tik mokykloje. Šis rodiklis pabrėžia pradinuko bendravimo su bendraamžiais ribotumą, kuris neigiamai veikia jo psichosocialinę adaptaciją.

3.6. Mokinių laisvalaikis

Laisvą laiką nuo mokyklos bei pamokų ruošimo pradinukai praleidžia ne tik su draugais. Daugelis mokinių, pasak mokytojų ir tėvų, lanko papildomojo ugdymo būrelius (18 pav.).

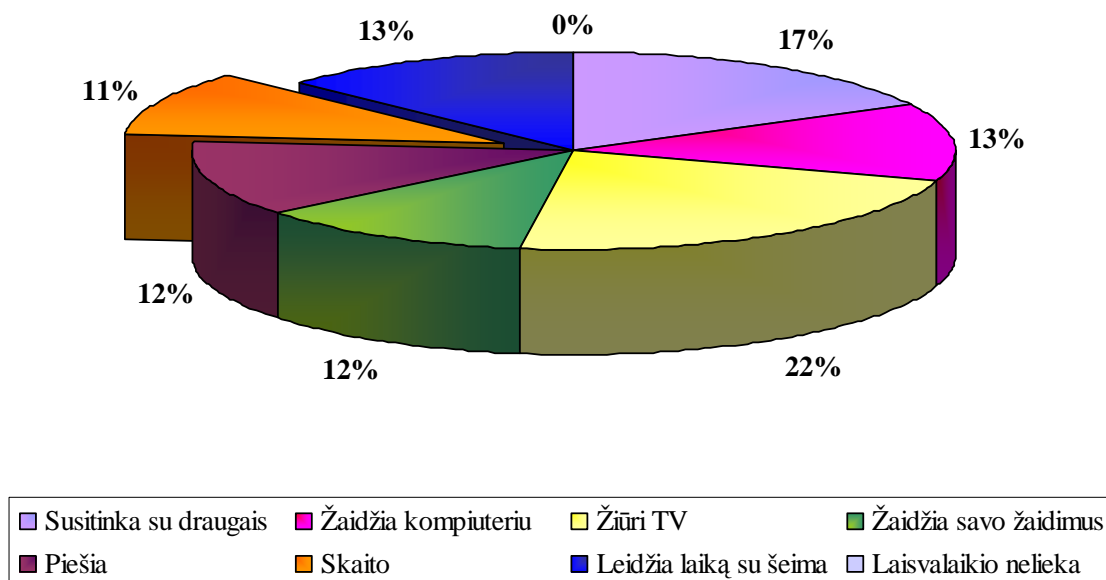

18 pav. Mokinių neformalusis ugdymas (Tėvų versija)

Iš paveikslėlio matyti, kad daugiau nei pusė mokinių (iš jų 11 mergaičių ir 19 berniukų) lanko papildomojo ugdymo užsiėmimus mokykloje. Tarp šių mokinių yra 2 pirmokai ir 4 ketvirtokai, tuo tarpu patys aktyviausi – antros ir trečios klasių mokiniai. Viena antrokė ir ketvirtokas lanko būrelius už mokyklos ribų. 5 trečios bei ketvirtos klasės mokiniai, o taip pat vienas pirmokas papildomai lanko būrelius ir mokykloje, ir už jos ribų.

Neigiamai pradinukų užimtumą popamokinėje veikloje atskleidžia faktas, jog net 34% vaikų būreliams trūksta laiko bei noro. Domenų analizė rodo, kad iš dešimties pradinukų, kurie nenori lankyti papildomojo ugdymo užsiėmimus, yra dvigubai daugiau berniukų negu mergaičių. Reikėtų pastebėti, jog, pasak tėvų, visi mokiniai, kuriems trūksta laiko būreliams, kasdien laisvalaikį praleidžia su draugais. Palyginus šiuos rezultatus su mokinių laiku, kurį jie skiria namų užduočių ruošimui, pastebima, kad viena antrokė namų užduočių visai neruošia, o likę mokiniai šiai veiklai kasdien skiria mažiau valandos.

Pradinukų laisvalaikis buvo tiriamas ir kitu aspektu. Tėvų buvo prašoma konkretizuoti vaikų laisvalaikio praleidimo formą. Gauti rezultatai yra parodyti 19 pav.

19 pav. Mokinių laisvalaikis (Tėvų versija)

Pastebėkime, kad tėvai dar kartą pažymėjo, jog pradinukai daug laiko leidžia draugų kompanijose. Tačiau dažniausia laisvalaikio praleidimo forma – televizoriaus žiūrėjimas. Pabrėžkime, kad net 24 tėvai pažymėjo, kad jų vaikai piešia, 24, – kad skaito. Tai teigiamai veikia pradinuko saviraišką, lavina jo kalbą, mąstymą, vaizduotę. Šiame amžiuje vyrauja vaikų žaidimai, kurių metu yra sukuriama tam tikra vaikų subkultūra. Apie pradinukų tarpusavio žaidimų svarbą rašo ir R. Žukauskienė (1998). Kaip rodo duomenų analizė, trečdalis tėvų pažymėjo teiginį „žaidžia savo žaidimus“. Daugiausia buvo atsakymų, jog vaikai žaidžia judrius, sportinius žaidimus (kvadratas, pagauk mane, futbolas ir pan.). Atkreipkime dėmesį, jog trečdalis vaikų laisvą laiką leidžia su tėvais. Tėvai daro ypatingą įtaką pradinuko psychosocialinei adaptacijai. Kaip pabrėžia A. Ruzgienė ir S. Petružienė (2005), šeimos gyvenimo būdas itin svarbus vaiko psichiniam ir emociniam vystymuisi. Svarbu, kad nei vienas iš tėvų nepažymėjo, kad jų vaikas neturi laisvalaikio.

Apibendrinant mokymosi sunkumų turinčių mokinių laisvalaikio praleidimo analizę, pažymėkime, jog daugiau negu pusė visų tiriamųjų lanko neformaliojo ugdymo užsiėmimus. Laisvą laiką nuo pamokų pradinukai dažniausiai leidžia su draugais, žaidžia įvairius žaidimus, žiūri televizorių, žaidžia kompiuterinius žaidimus, o taip pat skaitydami bei piešdami lavina savo skaitymo įgūdžius, atmintį, vaizduotę.

Gautų tyrimo duomenų analizė parodė, kad kitakalbiai mokiniai, turintys mokymosi sunkumų, atsiduria gana nepalankioje mokymosi bei socialinėje aplinkoje dėl įvairių priežasčių. Tyrimų duomenys rodo, jog dauguma tiriamųjų turi daug problemų šiose srityse: elgesio bei drausmės problemos, bendravimo su bendraamžiais ribotumas, nenoras ruošti namų darbų užduotis bei lankyti neformaliojo ugdymo užsiėmimus.

Atlikus mergaičių ir berniukų problemų ir veiklos lyginamąją analizę, pastebėta, kad berniukams, turintiems mokymosi sunkumų, yra lengviau sutarti su klasės draugais. Tačiau mergaitės atsakingiau žiūri į mokymąsi, stengiasi siekti geresnių rezultatų, dažniau lanko neformaliojo ugdymo užsiėmimus.

Pastebėta, kad dėl mokinių elgesio bei drausmės problemų nukenčia svarbiausioji mokyklinio amžiaus tarpsnio vaiko veikla – mokymasis.

4. IŠVADOS

1. Mokymosi sunkumų turintys kitakalbiai mokiniai pasižymi hiperaktyvumu, turi elgesio, emocijų ir bendravimo su bendraamžiais problemų.
2. Berniukams labiau būdingas hiperaktyvus ir nesocialus elgesys, sunkus emocijų valdymas, jie turi žymiai daugiau drausmės ir elgesio problemų, mergaičių emocijos, elgesys bei santykiai su bendraamžiais labiau atitinka normas.
3. Visi mokymosi sunkumų turintys kitakalbiai mokiniai, mokytojų nuomone, mokydami daro pažangą.
4. Mokinių pamokų lankymas nėra susijęs su jų turimais mokymosi sunkumais. Daugelis kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, labai gerai lanko mokyklą.
5. Daugelis kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, turi elgesio bei drausmės problemų, ypač su šiomis problemomis susiduria berniukai.
6. Dauguma mokinių turi draugų, tačiau tarp jų yra tokių, kurie atstumiami bendraklasių arba patys skriaudžia savo klasės draugus.
7. Daugiau nei pusė kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, beveik neruošia namų darbų užduočių.
8. Daugelis pradinių klasių kitakalbių mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, lanko neformaliojo ugdymo užsiėmimus (būrelius), tačiau trečdaliui mokinių šiems užsiėmimas trūksta laiko arba noro.

5. PASIŪLYMAI

1. Stengtis įveikti mokymosi sunkumus pradinėje mokykloje, neleidžiant šiems sunkumams peraugti į mokymosi negales.
2. Būtina teikti kompleksinę specialistų (specialiojo pedagogo, psichologo) pagalbą.
3. Mokytojui (kaip jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų autoritetui) kurti palankią, šiltą, jaukią klasės atmosferą, kuri skatintų pradinuko teigiamą savęs vertinimą, požiūrį bei santykius su bendraamžiais.
4. Įtraukti tėvus šviečiant ir teikiant užduotis, kurias reikia atlikti kartu su mokymosi sunkumų turinčiais mokiniais. Tokiu būdu skatinti tėvų bendradarbiavimą su mokykla.

6. LITERATŪRA

1. Ališauskas A. Bendrojo ugdymo klasėje besimokančio specialiųjų poreikių vaiko socialinės – psichologinės charakteristikos atskleidimas. Tyrimo ataskaita. Šiauliai, 2003.
2. Aramavičiūtė V. Vaikas ir šeima. Kaunas, 1978. 119 p.
3. Barkauskienė R. Turinčių mokymosi negalia vaikų psychosocialinio funkcionavimo ir šeimos veiksmų sąveika : daktaro disertacijos santrauka. Vilniaus universitetas. Vilnius. 2004. 31 p.
4. Bulotaitė L. Apie moksleivių savęs vertinimą. Vilnius, 1995. 12 p.
5. Bulotaitė L., Pivorienė R. V., Sturlienė N. Drauge su vaiku... Psichologo patarimai tėvams. Vilnius, 2001. 59 p. Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius, 2002. 299 p.
6. Gučas A. Vaiko ir paauglio psichologija. Kaunas : Šviesa, 1990. 285 p.
7. Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius, 2003. 249 p.
8. Nasvytienė D. Vaiko elgesio ir emocinės problemos. VPU, 2005. 91 p.
9. Radzevičienė L.. Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, psychosocialinė raida: mokomoji knyga. Šiaulių universitetas. Šiauliai : Šiaulių univ. 1-kla, 2003. 128 p.
10. Ruzgienė A. Vaikas ir aplinka. Klaipėda, 2005. 294 p.
11. Pileckaitė – Markovienė M. Vystymosi psichologija: vaikystė. Vilnius, 2004. 144 p.
12. Potašenko G. Lietuvos tautinės mažumos. Kaunas : Šviesa, 2007. 119 p.
13. Zambacevičienė E. P. Vaiko psichologinis pažinimas. Šiauliai, 2006. 96 p.
14. Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius, 1996. 364 p.
15. Lietuvių kalbos žinynas. Kaunas, 1998. 543 p.
16. Г. Крайг. Психология развития. Питер. 2005. 988 p.
17. Myers D. G. Psichologija. Poligrafija ir informatika, 2000. 1079 p.
18. Gage N.L., Berliner D.C. Pedagoginė psichologija. Vilnius : Alna Litera, 1994. 623 p.
19. Adaptacija ir jos raiška pradinėje mokykloje. Burvytė S. www.vpu.lt/pedagogika/PDF/2004/73/Burvyte.pdf
20. Intelektu teorijų ir jo tyrimo problemų apžvalga. Ž. Paulauskas. Psichologija. 1996 m. Nr. 14
21. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus moksleivių vidinės darnos, psichologinės savijautos bei mokymosi pažangumo tarpusavio ryšys. M. Markovienė. Ugdymo psichologija. 2003 m. 3 t., Nr. 2, p. 11-16.

22. Jaunesniųjų moksleivių savęs vertinimas, psichologinė savijauta mokykloje bei mokyklinis nerimastingumas. D. Beresnevičienė, M. Markovienė, R. Eidukevičius. Ugdymo psichologija. 1999 m., t. 2, Nr. 2, p. 13-19.
23. Lietuviškas SDQ – standartizuotas mokyklinio amžiaus vaikų „Galių ir sunkumų klausimynas“. Psichologija. 2004 m.
24. Lietuvos higienos norma HN 21:1998 „Bendrojo lavinimo mokyklos higienos normos ir taisyklės“ (Žin., 1998, Nr. [112-3117](#))
25. Mokyklinės dezadaptacijos ir emocijų tarpusavio įtakos klausimai jaunesniame mokykliniame amžiuje. Gričiūtė A. Pedagogika. 2006 m. Nr. 84.
26. Moksleivių tėvų požiūris į dabartines švietimo problemas. Tyrimo ataskaita/Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, VU Filosofijos fakulteto Švietimo politikos centras ; [parengė Virginija Būdienė ... [et al.]. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo m-jos Švietimo aprūpinimo centras, 2002. 75 p.
27. Pradinių klasių mokinių kompleksinių adaptacijos problemų tipologija. M. Pileckaitė – Markovienė, T. Lazdauskas, D. Nasvytienė. Ugdymo psichologija. 2006 m. Nr. 16, p. 7-13.
28. Socialinė – psichologinė adaptacija bendrojo lavinimo mokykloje. Formuojantys metodai – adaptacijos visuomenėje prielaida. Šernas V.
29. Tautinės mažumos Lietuvoje / Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ; sudarė Rasa Paliukienė, Jonas Rumša. Vilnius : Nacionalinių tyrimų centras, 1999.
30. Vidinės darnos samprata ir jos tyrimo jaunesniame mokykliniame amžiuje galimybės. M. Pileckaitė – Markovienė. Ugdymo psichologija. 2004 m. Nr. 11-12, p. 69-75.
31. „Tautinių mažumų švietimo nuostatos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. sausio 16d. įsakymu Nr. 56.
32. http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2004~D_20040607_150308-17756/DS.005.0.02.ETD

PRIEDAI

Galių ir sunkumų klausimynas (SDQ-Lit)

Ties kiekvienu teiginiu prašome pažymėti (✓) atitinkamą langelį - „Netiesa“, „Iš dalies tiesa“ arba „Tiesa“. Labai prašytume įvertinti kiekvieną teiginį, net jei Jūs nevisiškai esate tikri dėl savo atsakymo arba teiginys Jums atrodo netinkamas. Atsakydami prisiminkite, kaip vaikas elgėsi per praėjusį pusmetį arba šiais mokslo metais.

Vaiko vardas

Bern./Merg.

Gimimo data.....

	Netiesa	Iš dalies tiesa	Tiesa
Atsižvelgia į kitų žmonių jausmus	☐	☐	☐
Nenustygsta vietoje, pernelyg aktyvus (-i), nurimsta neilgam	☐	☐	☐
Dažnai skundžiasi galvos ar pilvo skausmais, būna bloga	☐	☐	☐
Noriai dalijasi su kitais vaikais skanėstais, žaislais, rašikliais ir pan.	☐	☐	☐
Dažnai pratrūksta pykčiu ar nesusivaldo	☐	☐	☐
Mėgsta vienatvę, dažniau žaidžia vienas (-a)	☐	☐	☐
Paprastai paklūsta suaugusiųjų reikalavimams	☐	☐	☐
NERIMAUJA dėl daugelio dalykų, dažnai atrodo susirūpinęs (-usi)	☐	☐	☐
Paslaugus (-i) išskaudintiems, susikrimitusiems ar nesveikuojantiems	☐	☐	☐
Nuolat muistosi ir rangosi	☐	☐	☐
Turi vieną ar kelis gerus draugus	☐	☐	☐
Dažnai pešasi su vaikais, juos skriaudžia	☐	☐	☐
Dažnai nelaimingas (-a), prislėgtas (-a), greitai susigraudina	☐	☐	☐
Paprastai jį (ją) mėgsta kiti vaikai	☐	☐	☐
Greit išsiblaško, sunkiai susikaupia	☐	☐	☐
Baiminasi naujų situacijų, prilipęs (-usi) prie savų, nepasitiki savimi	☐	☐	☐
GERANORIŠKAS (-a) mažesniems vaikams	☐	☐	☐
Dažnai meluoja ar apgaudinėja	☐	☐	☐
Kiti vaikai jį (ją) užkabinėja ir skriaudžia	☐	☐	☐
Dažnai pasisiūlo padėti tėvams, mokytojams, kitiems vaikams	☐	☐	☐
Pirma pagalvoja, tik paskui padaro	☐	☐	☐
Vagia iš namų, mokyklos ar kitų vietų	☐	☐	☐
Geriau sutaria su suaugusiais nei su vaikais	☐	☐	☐
Daug ko bijo, greitai išsigąsta	☐	☐	☐
Užduotis atlieka iki galo ir susikaupęs (-usi)	☐	☐	☐

Jūsų parašas.....

Data

Motina/Tėvas/Mokytojas/Auklėtojas/Kita (prašome nurodyti):

Labai ačiū už pagalbą

© Robert Goodman, 2005

KLAUSIMYNAS TĖVAMS

Gerbiami tėveliai, esu Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto specialiosios pedagogikos 2 kurso studentė Jelena Suruda. Atlieku tyrimą, kurio tikslas – iširti mokymosi sunkumų turinčių vaikų prisitaikymą mokykloje.

Voje įdėtos 2 anketos. Prašyčiau užpildyti šias anketas, įdėti jas atgal į voka, užklijuoti jį ir perduoti klasės mokytojui. Anketų duomenys nebus niekur skelbiami. Su jais nebus supažindinta klasės mokytoja. Todėl bučiau labai dėkinga, jeigu Jūs atsakytumėte į kiekvieną klausimą, net jei Jūs nevisiškai esate tikri dėl savo atsakymo arba klausimas Jums atrodo netinkamas. Iš anksto labai dėkoju už bendradarbiavimą.

Vaiko vardas

Gimimo data.....

1. Kaip Jūsų sūnus/dukra sutaria su broliais/seserimis?
 - Labai gerai bendrauja tarpusavyje
 - Kartais nesutaria, pykstasi
 - Vengia bendrauti tarpusavyje
 - Kita.....
2. Kiek laiko Jūsų sūnus/dukra skiria pamokų ruošimui?
 - Visai nesiruošia
 - Ruošia iki 1 val. per dieną
 - Ruošia 2-3 val. per dieną
 - Prie namų darbų ruošos praleidžia beveik visą vakarą
3. Ar dažnai sūnui/dukkrai padedama ruošti pamokas?
 - Kasdien
 - Tik tada, kai paprašo pagalbos
 - Kai turiu laisvo laiko
 - Kai sūnus/dukra gauna mokykloje blogą įvertinimą
 - Niekada nepadedu
4. Kas padeda Jūsų sūnui/dukkrai ruošti pamokas? (galite žymėti kelis variantus)
 - Mama
 - Tėtis
 - Brolis/sesuo
 - Ruošia savarankiškai

5. Ar Jūsų sūnus/dukra lanko būrelius?
- Taip, lanko mokykloje
 - Taip, lanko ne mokykloje
 - Taip, lanko ir mokykloje, ir ne mokykloje
 - Ne, būreliams trūksta laiko
 - Ne, nenori lankyti
6. Ar Jūsų sūnus/dukra turi draugų?
- Taip
 - Ne
7. Ką jūsų sūnus/dukra veikia laisvalaikiu? (galite žymėti kelis variantus)
- susitinka su draugais
 - žaidžia kompiuteriu
 - žiūri TV
 - žaidžia savo žaidimus (nurodykite kokius.....)
 - piešia
 - skaito
 - leidžia laiką su šeima
 - laisvalaikio nelieka
8. Kokio amžiaus Jūsų sūnaus/dukros draugai?
- Vyresni
 - Bendraamžiai
 - Jaunesni
9. Kiek laiko Jūsų sūnus/dukra praleidžia su draugais?
- Susitinka kasdien
 - Susitinka, kai turi laisvo laiko
 - Susitinka tik savaitgaliais
 - Susitinka tik tada, kai pakviečia draugai
 - Kita.....

Data.....

Anketą pildo:

- Motina
- Tėvas
- Kita.....

Labai ačiū už pagalbą

KLAUSIMYNAS MOKYTOJAMS

Gerb. mokytojau, esu Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto specialiosios pedagogikos 2 kurso studentė Jelena Suruda. Atlieku tyrimą, kurio tikslas – ištirti mokymosi sunkumų turinčių vaikų prisitaikymą mokykloje.

Prašyčiau Jūsų užpildyti šią anketą, kurios duomenys nebus niekur skelbiami. Todėl bučiau labai dėkinga, jeigu Jūs atsakytumėte į kiekvieną klausimą, net jei Jūs nevisiškai esate tikri dėl savo atsakymo arba klausimas Jums atrodo netinkamas. Iš anksto labai dėkoju už bendradarbiavimą.

Vaiko vardas.....

Gimimo data.....

1. Ar mokinys ruošia namų užduotis?
 - Visada ruošia
 - Kartais neparuošia
 - Labai retai paruošia
 - Niekada neruošia namų darbų Ar mokinys/ė ruošia namų darbus?

2. Ar mokinys/-ė klasėje turi draugų?
 - Taip, jis/ji draugauja su visai mokiniais
 - Taip, turi keletą draugų
 - Turi tik vieną draugą
 - Neturi draugų

3. Koks mokinio/-ės vaidmuo klasėje?
 - Mokinys/-ė užima lyderio poziciją
 - Mokinys/-ė palaiko gerus santykius su visais klasės draugais, bet neprisijungia prie kokios nors grupelės
 - Mokinys/-ė yra atstumiamas bendraklasių
 - Mokinys/-ė vengia bendrauti su klasės draugais

4. Ar iškyla vaiko drausmės problemos?
 - Taip, labai dažnai
 - Taip, labai retai
 - Ne

Kilus neaiškumams, kreipkitės:

Jelena Suruda

e-mail: surudaster@gmail.com

Tel.: +37067328666

Jūsų parašas

Data

Labai ačiū už pagalbą